

HEAOLU ARENGUKAVA 2023–2030

Sisukord

Heaolu arengukava eesmärk	2
Väärtused ja põhimõtted	4
Olukorra kirjeldus	5
Siht 1: Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas	10
Möödikud	10
Olukorra kirjeldus	10
Tegevussuunad	13
Siht 2: Tööjõu nõudluse ja pakkumise vastavus tagab tööhõive kõrge taseme ning kvaliteetsed töötingimused toetavad pikaajalist tööelus osalemist tööturg ja tööelu	16
Möödikud	16
Olukorra kirjeldus	16
Tegevussuunad	18
Siht 3: Vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad	21
Möödikud	21
Olukorra kirjeldus	21
Tegevussuunad	23
Siht 4: Eesti sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu	25
Möödikud	25
Olukorra kirjeldus	25
Tegevussuunad	29
Siht 5: Eestis on naistel ja meestel kõigis ühiskonnaelu valdkondades võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus ning vähemusrühmadele on tagatud võrdsed võimalused eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemisekssooline võrdsus ja vähemusrühmade võrdsed võimalused.....	33
Möödikud	33
Olukorra kirjeldus	33
Tegevussuunad	37
Arengukava maksumuse prognoos.....	40
Juhtimiskorraldus	41

Heaolu arengukava eesmärk

Heaolu arengukava 2023-2030 on eelmise samanimelise arengukava jätkustrateegia, mis suunab töö- ja sotsiaalvaldkonna sihte järgmisel kaheksal aastal. Arengukava katab tulemusvaldkonda „Heaolu“, mis on üks 17-st riigi eelarvestrateegia tulemusvaldkonnast.

Oleme defineerinud heaolu Sotsiaalministeeriumi pädevusse kuuluvate poliitikavaldkondade – laste ja perede heaolu, sooline võrdsus ja võrdne kohtlemine, tööhõive, pikk ja kvaliteetne tööelu, abivajadusele vastav sotsiaalhoolekanne, sotsiaalse ebavõrdsuse ja vaesuse vähendamine ning vanemaealiste toetamine – kaudu.

Arengukava seab olulisemad väljakutsed ja strateegilised eesmärgid ning määrab nende saavutamiseks vajalikud muutused aastatel 2023–2030, arvestades sealjuures nii riigi pikaajalises arengustrateegias „Eesti 2035“ seatud strateegiliste sihtide kui ÜRO ülemaailmsete säästva arengu eesmärkide ning Euroopa Liidu suundade ja rahvusvaheliselt võetud kohustustega. Arengukava on eurotoetuste planeerimise ja kasutamise eeltingimus ja alus.

Riigi kõige suuremaks varaks on tema inimesed. Sotsiaalministeeriumi poliitikate keskmes on inimene ja tema heaolu. Meie tegevuste eesmärk on pakkuda inimestele sotsiaalset turvatunnet, suunata kaasava ühiskonna ja ligipääsetava elukeskkonna loomist ning luua võrdsed võimalused osalemiseks hariduses, töö- ja ühiskonnaelus vastavalt iga inimese võimetele.

Heaolu arengukava eesmärgiks on Eesti, kus inimesed on hoitud, ebavõrdsus ja vaesus väheneb ning toetatud on kõikide inimeste pikk ja kvaliteetne tööelu

Eesmärgi saavutamiseks oleme seadnud viis sihti:

- 1) Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas.
- 2) Tööjõu nõudluse ja pakkumise vastavus tagab tööhõive kõrge taseme ning kvaliteetsed töötingimused toetavad pikaajalist tööelus osalemist.
- 3) Vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad.
- 4) Eesti sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu.
- 5) Eestis on naistel ja meestel kõigis ühiskonnaelu valdkondades võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus ning vähemusrühmadele on tagatud võrdsed võimalused eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks.

Vananeva ja väheneva rahvastiku, mitmete järjestikuste kriiside ning kvalifitseeritud tööjõu puuduse tingimustes peame leidma jätkusuutlikke, säästlikke ning uuenduslikke lahendusi, et tagada kõigi inimeste potentsiaali maksimaalne kasutamine ja väärtustamine ning vähendada survet sotsiaalkindlustussüsteemidele. Keskne küsimus on, millised muutused on vajalikud selleks, et probleeme ennetada ja tagada kiire ning kvaliteetne tugi seal, kus seda on vaja, ja milline peaks olema tugisüsteemi korraldus- ja rahastamismudel, mis aitaks selle eesmärgini optimaalsel viisil jõuda.

Üldeesmärgi poole liikumist mõõdame kuue mõõdiku kaudu:

Mõõdiku nimetus	Selgitus
Kohortsündimuskordaja	Näitab 40-aastaste naiste keskmist laste arvu aasta alguses. Eesmärk on seda suurendada. Praegune tegelik tase 1,83 (2021. a andmed).
Hoolivuse ja koostöömeelsuse indeks	<p>Hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik arvutatakse 4 inimese kirjelduse põhjal:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi maailmas koheldaks kui võrdseid. Tema arvates peaksid kõikidel inimestel olema elus võrdsed võimalused; 2. Tema jaoks on oluline ära kuulata endast erinevate inimeste arvamusi. Isegi kui ta nende inimestega nõus ei ole, tahab ta nendest siiski aru saada; 3. Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu eest. 4. Tema jaoks on oluline tähtsate otsuste langetamisel arvestada teiste inimeste seisukohtadega ja leida kompromisse. <p>Vaadatakse elanikkonna osakaalu, kes vastab kolmele väitele neljast „minu moodi“ või „väga minu moodi“.</p> <p>Arengukava raames võetakse eesmärk, et sihttase suureneb Hetkel tegelik tase 61% (2021. a esialgsed andmed).</p>
Absoluutse vaesuse määr (mehed/naised kokku)	Näitab nende inimeste osakaalu, kelle netosissetulek leibkonnaliikme kui tarbimisühiku kohta (ekvivalentnetosissetulek) ühes kuus tarbimiskaalude 1:0,7:0,5 korral on absoluutse vaesuse piirist ehk arvestuslikust elatusmiinimumist madalam. Arvestuslik elatusmiinimum on inimesele vajalike elatusvahendite väikseim kogus, mis katab tema igapäevased vajadused. Elatusmiinimum koosneb arvestuslikust minimaalsest toidukorvist ja individuaalsetest mittetoidukulutustest, sh eluasemekulutused. Arengukavas võetakse eesmärk absoluutse vaesuse määra vähendada, praegu on tegelik tase 2,2% (2020. a andmed)
Suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr (mehed/naised kokku)	Näitab kui palju Eesti elanikest on suhtelises vaesuses või sügavas ilmajätuses või elab väga väikese tööintensiivsusega leibkondades. Koondindikaator näitab sissetulekute ebavõrdset jaotust ühiskonnas ning seda kui palju on neid, kes elavad mittetöötavates leibkondades või kelle sissetulek ei ole piisav, et võimaldada teatud kestvus- ja püsikaupu või osaleda teatud tegevustes. Arengukavaga võetakse eesmärk suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määra vähendada, praegu on tegelik tase 22,8% (2020. a andmed).
EIGE indeks	Väljendab soolise võrdõiguslikkuse edenemist peamistes ühiskonnaelu valdkondades (töö, raha, ajakasutus ja hoolduskoormus, tervis jms) ning võimaldab seada poliitikakujundamises sootundlikke sihte.

Tööhõive määr 20–64-aastaste seas (mehed/naised/kokku)

Näitab tööga hõivatute osatähtsust vastavas vanuserühmas. Arengukavaga võetakse eesmärk hõivatute osatähtsust suurendada. Praegune tegelik tase 66,7% (2021. a andmed).

Oleme arengukava koostanud koostöös teiste ministeeriumide, partnerite, ekspertide ja huvigruppide esindajatega ning korraldanud laiapõhjalisi arutelusid. Arengukava koostamine sai alguse 2021. aasta kevadel pärast väljatöötamiskavatsuse heakskiitmist. Sellele järgnesid arutelud töörühmades, kus kaardistati detailsemad väljakutsed ja eesmärgid. Laiapõhjalised arutelud toimusid 2021. aasta Arvamusfestivali Heaolu alal¹. Sama aasta lõpuks valmis arengukava esimene mustandversioon, mis saadeti partneritele arvamuse avaldamiseks ja mille detailides üle toimusid arutelud juhtkomisjonis. Lisaks kajastati arengukava teemasid ajakirjas Sotsiaaltöö².

Arengukava edasine koostamine liigub järgmisesse faasi, kus toimub esmalt arengukava eelnõu kirjalik kooskõlastamine koos aruteludega erinevates kogudes (nt rahvastikupoliitika valitsuskomisjonis, arengukava juhtkomisjonis ja ekspertkogus, temaatilistel seminaridel jne) ning seejärel arutelud valitsuses. Valitsusest liigub arengukava edasi arutamiseks Riigikokku ja lõplik kinnitamine on planeeritud 2022. aasta detsembrisse.

Väärtused ja põhimõtted

Väärikus ja iseseisev toimetulek

- Inimesel on iseseisvus enda elu puudutavate otsuste ja valikute tegemisel.
- Inimene tuleb üldjuhul ise või oma perekonna toel toime. Riik ja kohalikud omavalitsused saavad luua iseseisvat toimetulekut soodustava keskkonna ja tulevad appi siis, kui inimene oma olukorra või elusündmuste tõttu vajab täiendavat tuge.
- Inimesel on õigus elada oma kodus ning osaleda kogukonna tegemistes ja ühiskonnaelus.
- Inimese elukeskkond on ligipääsetav ja takistusteta.

Sooline võrdsus ja võrdsed võimalused

- Kõigil Eesti inimestel on sõltumata nende soost võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus kõigis ühiskonnaelu valdkondades osalemisel.
- Poliitikakujundamisel ja meetmete väljatöötamisel arvestatakse kõigis valdkondades läbivalt soolise võrdsuse, võrdsede võimaluste ja ligipääsetavuse põhimõtetega ning ebavõrdsuse vähendamiseks viiakse vajaduse korral ellu spetsiifilisi erimeetmeid.

Elukaareülene ennetus ja terviklik tugi

- Hea sotsiaalkaitse tähendab probleemide ennetamist – ennetus on tõhusaim lapseas, ent võimaldab tagada pikemaajase iseseisva toimetuleku igas eluetapis.
- Inimese vajadusi hinnatakse ja abi pakutakse terviklikult, vältides asjatuid dubleerimisi ning inimese, spetsialistide ja raharessurssi raiskamist.
- Toetav, kvaliteetne ja usaldusväärne tugi on tagatud kogu abivajaduse jooksul.

Koostöö ja kolmepoolsus

¹ 2021. aasta Arvamusfestivali Heaolu ala arutelusid on võimalik järele vaadata siit:

https://www.sm.ee/sites/default/files/2021_arvamusfestivali_arutelud.pdf

² Ajakiri Sotsiaaltöö 2021. aasta maikuu number <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltöö/heaolu-arengukava-2023-2030>

- Inimest ja tema lähedasi kaasatakse abivajaduse tekkimist soosiva olukorra ennetamisse ja lahendamisse.
- Ametkondade koostöö ja koostöö kohalike omavalitsustega aitab tagada, et inimese vajadusi käsitletakse terviklikult, ühtselt ja tulemuslikult.
- Tööpoliitikat kujundavad töötajate, tööandjate ja riigi esindajad üheskoos.
- Koostöö mittetulundus- ja äri sektoriga toob esile ja väärtustab nende rolli poliitikakujundamisel, abi pakkumisel, uudsete lahenduste leidmisel ning huvikaitse pakkumisel.
- Teiste riikide kogemusest õppimine ja koostöö rahvusvaheliste organisatsioonidega võimaldab leida kiiremaid ja tõhusamaid lahendusi.

Teadmiste- ja tõendus põhised koos innovatsiooniga

- Poliitikamuudatused ja meetmed annavad soovitud tulemuse kui nende mõju suudetakse nii ettevaatavalt kui ka tagantjärele hinnata ning vastavaid hinnanguid võetakse valikute ja otsuste tegemisel arvesse.
- Soositud on uute lahenduste katsetamine ja võimaluste loomine innovatsiooniks.

Avalike vahendite ja inimressursi säästlik kasutamine

- Raha ja inimressursi piiratust arvestades kasutatakse avalikke vahendeid eesmärgipäraselt ja tulemuslikult.
- Kasutatakse digitaalseid lahendusi ja kvaliteetseid andmeid ning arendatakse sündmusteenuseid.

Ühiskonda ja looduskeskkonda säästev areng

- Poliitikate kujundamise ja elluviimise otsused tehakse kooskõlas looduskeskkonda säästvate põhimõtetega, mis tagavad hea elukvaliteedi ning turvalise ja puhta elukeskkonna nii praegu kui tulevikus.

Toimepidevus

- Ministeerium ja selle allasutused tegutsevad järjepidevalt ning tagatud on teenuste jm toe osutamise jätkusuutlikus vastavalt kokkulepitud kavadele nii tava- kui kriisiolukordades.

Olukorra kirjeldus

Eesti rahvastik vananeb ja väheneb. Eesti rahvaarv oli 2021. aasta seisuga 1,33 miljonit inimest. Statistikaameti prognooside kohaselt elab Eestis 2030.aastal 1,2% ja 2060. aastal 6,2% vähem inimesi kui praegu. Tööealine elanikkond väheneb 2060. aastaks 8,6% samas kui 65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal rahvastikus kasvab praeguselt 20%-lt 30%ni. Puudega inimesed ja vähenenud töövõimega inimesed moodustavad märkimisväärselt suure (vastavalt 9% ja 11%) ja kasvava³ osa elanikkonnast. Rahvastiku vähenemist on keeruline peatada, sest sündimus on taastetasemest madalamal, eeldatava eluea kasv pole piisav ning ühiskond ei ole suuremaks sisserändeks valmis.

---

³ https://www.sm.ee/sites/default/files/hea_ja_lpa_eesmargid.pdf

Olulisim rahvastikku kujundav protsess on sündimus. Viimastel aastakümnetel on selles osas toimunud oluline muutus, mille tulemusel on praeguste laste põlvkond oma vanemate põlvkonnast 20–30% väiksem. Ühiskonnamuutuste mõjul langes 1980. aastatel lühiajaliselt taastetasemele tõusnud sündimuskordaja juba järgneval kümnendil Eesti kõigi aegade madalaimale tasemele. 1990-ndad olid majanduslikult raske ja poliitiliselt ebastabiilne aeg, kuid laste saamist planeeritakse enam turvalises ja stabiilses keskkonnas. Madala sündimuse taseme oluliseks põhjuseks oli ka laste sünni kiire nihkumine hilisemasse ikka⁴. Sündimuse nn ajastuspööre, mis käivitus Eestis 1990. aastatel, paarkümmend aastat hiljem kui Põhja- ja Lääne-Euroopas, peaks eeldatavalt lõpule jõudma 2030. aastate algupoolel. 1990. aastatel sündinud põlvkond on väiksem ning see on toonud kaasa kohanemisvajaduse erinevates ühiskonnaelu valdkondades – kõigepealt lasteaia- ja koolisüsteemis, siis üliõpilaskonna kujunemisel ning alates 2010. aastate keskpaigast tööturul. Nüüdseks on see põlvkond jõudnud sünnitusikka ja kuna nende arv on eelnevast põlvkonnast väiksem, toob see endaga paratamatult kaasa sündide arvu vähenemise.

Eesti panustab perepoliitikasse OECD riikidega võrreldes keskmisel tasemel ning perepoliitika toel on ühiskonnamuutustest tingitud sündimuse madalseis, mis kestis 2000. aastate esimese kümnendi keskpaigani, ületatud. Siiski pole sündimus endiselt piisav, et tagada positiivne loomulik iive. Eestis on seejuures võrdlemisi head väljavaated sündimuse kasvuks, sest keskmine soovitud laste arv ületab saadud laste arvu oluliselt. Naiste puhul on soovitud keskmine laste arv 2,59 ja meeste puhul 2,55, mis on üks Euroopa paremaid näitajaid, sarnanedes Põhjamaade samade näitajatega. Kuigi sündimuse summaarkordaja on praegu umbes 1,6 last naise kohta, on põlvkonna vaates lapsesaamise eest väljuvatel naistel sündinud keskmiselt 1,80–1,85 last. See näitaja ületab EL-i keskmist. Rahvastikutaasteks vajalik tase on aga 2,05 last naise kohta. Lähima kümne aasta jooksul peaks sünnituse kasv lõpule jõudma ning erinevus aasta sündimust kirjeldava summaarkordaja ja põlvkonna sündimuse vahel väheneb. Samas, isegi sündimuse näitajate kasvu korral rahvastiku vanusekoosseisust tulenevalt sündide arv järgmise kümne aasta jooksul pigem väheneb ja hakkab alles siis kasvama. Seega on sündimust toetaval poliitikal täita oluline roll sündimust fookuses hoides. Riikliku perepoliitika otsesed meetmed, sealhulgas peretoetused moodustavad vaid ühe osa sündimust mõjutavast tegurikompleksist. Sündimust ja lastega perede heaolu mõjutavad kogumis veel väga mitmed asjaolud. Määrava tähtsusega on lapsevanema tööga hõivatus ja pere piisav sissetulek, kuid selle kõrval ka vanema teadmine, et lapsele on tagatud kättesaadav ja taskukohane lasteaiakoht. Senisest enam tuleb panustada vanemaharidusse ja toetada vanemlikku toimetulekut. Uuringu järgi soovivad Eesti lapsevanemad laste kasvatamisel rohkem nõu ja abi, kuid ei tea, kuhu pöörduda, või ei söanda abi küsida ning ligi kolmandik lapse saamisest loobumise põhjustest on seotud partneriga seotud probleemidega. Toetada tuleb kogukondlike ennetus- ja peretöökeskuste loomist, kus pered saaksid õigeaegset ja asjatundlikku abi laste kasvatamisel, vanemaks ja partneriks olemisel ning lapse abivajadusega tegelemisel. **Integreeritud, kvaliteetsed ja kättesaadavad sotsiaal-, haridus- ja tervishoiuvaldkonna teenused, mille keskmes on laps ja pere, on sündimust toetava perepoliitika osa.** Sündimuse soodustamise kõrval on oluline toetada neid lapsi, kes on juba olemas. See tähendab lapsesõbraliku keskkonna loomist kõigile Eestimaa lastele ja eritählepanu suunamist neile lastele, kes on erivajadusega, kogevad vägivalda, on vanemliku hooleta või muul moel abi vajavad.

⁴ Puur, A., Vseviiov, H. (2019). Eesti sündimusareng ja perepoliitika võimalused. Akadeemia, 3 (360).

Eesti inimeste potentsiaal tööturul ei ole täielikult rakendunud. Elanikkonnas on rühmi, kes ei saa erinevatel põhjustel kas ajutiselt või püsivalt oma majanduslikku toimetulekut ja heaolu töötamise teel kindlustada. Tööturul on ebasoodsamas olukorras tervisepiirangutega, erivajadustega inimesed, samuti noored, vanemaealised, muust rahvusest inimesed ja naised. Tööjõus osalemise määra tõstmiseks tuleb tegeleda riskirühmade tööturule toomisega ja nende tööturul püsimise toetamisega. Tööturu struktuursed probleemid väljenduvad ka piirkondlikes lõhedes – suur osa Eesti majandusest, töökohtadest ja tööjõust on koondunud Tallinna ja Harjumaale, suurim on mahajäämus Ida-Virumaal ja Kagu-Eestis, kus on ka suurim tööpuudus.

Kuni 2020. aastani oli Eestis tööhõive määr üks Euroopa kõrgemaid⁵ ning paljude teiste tegurite kõrval võib seda pidada ka turvalise paindlikkuse mudeli rakendamise tulemuseks. 2020. aastal vähenes Eesti tööhõive määr majanduslanguse tulemusel oluliselt ning töötus kasvas. Kui Eesti majanduslangus oli Euroopa Liidus üks väiksemaid, oli selle mõju Eesti tööturule Euroopa Liidus kõige suurem, mis võib viidata nii Eesti tööturu paindlikkusele kui ka töötajate kaitse nõrkusele. Edaspidi tuleb arvestada, et **tööturul muutub järjest tavalisemaks töötamine erinevates lepingulistest suhetes ja mitte-traditsioonilistes töövormides.** Suurenenud on töövõtu- ja käsunduslepingute osakaal, tavaliseks on muutunud projektipõhine töö. Samal ajal suureneb tööturul digivõimaluste ja COVID-19 leviku tõttu **vajadus tööaja ja -koha paindlikkuse järele.** Näiteks kasvab kaugtööd tegevate hõivatute hulk. Uute töövormidega ning tööaja ja -koha paindlikkusega kaasnevad nii positiivsed kui ka negatiivsed tagajärjed. Paindlik töökorraldus võib aidata tööturul osaleda erinevatel töötajate gruppidel (nt väikelaste vanemad, erivajadusega töötajad), kuid võib põhjustada ka töökoormuse kasvu, töö- ja puhkeaja piiride hägustumist ning kehva töökeskkonda ja ebavõrdse suurenemist (nt sissetulekutes, piirkonniti, keelepõhiselt).

Eesti kõige olulisemateks majandusarengut pärssivateks teguriteks on **kvalifitseeritud tööjõu puudus ja tööjõu vähenene tootlikkus.** Töötajate teadmised, oskused ja kogemused ei jõua tööandjate vajadustega kaasas käia. Kuigi elukestvas õppes osalemise määr on oluliselt kasvanud, on kasv ebaühtlane ning madalama haridustasemega ja eakamad inimesed osalevad täiend- ja ümberõppes jätkuvalt vähe.

Kuigi Eesti elanikud elavad keskmiselt kauem kui varem⁶, elavad mehed tervena vaid 52,8 ja naised 55,6 eluaastat⁷. Murekohaks on piiratud töövõimelisuse kasv, mida võimendab koroonakriisi mõju elanikkonna vaimsele ja füüsilisele tervisele. **Osaliselt põhjustavad terviseprobleeme töökeskkonnast tingitud ohud, mis omakorda vähendavad tervena elatud ja töötatud aastaid. Tööga seotud tervisehäired põhjustavad kulu ühiskonnale ja riigile ning mõjutavad negatiivselt ja olulisel määral töötajate elu, tervist ja tööturul osalemist.** Töökeskkonnas juhtub tööõnnetusi, kusjuures sageli juhtub raskeid ja surmaga lõppenud tööõnnetusi mikro- ja väikeettevõtetes. Samuti võivad töökeskkonnas tekkida ja süveneda erinevad tervisehäired. Levinud tööga seotud terviseprobleemiks on istuvast tööst tingitud luu- ja lihaskonna haigused ning stressirohkemast keskkonnast tulenevad vaimse tervise häired. Koroonakriis tõstis esile vajaduse oluliselt panustada bioloogiliste ohtude (sh COVID-19) ennetusse töökohal.

⁵ Eurostati andmetel vanuses 15–74 Eestis 68,7% ja Euroopa Liidus keskmiselt 60,9%.

⁶ Keskmise oodatav eluiga 2020. aastal on meestel 74 ja naistel 82 eluaastat. Statistikaamet prognoosib keskmise eluea jätkuvat kasvu.

⁷ Eesti Statistikaamet: <https://www.stat.ee/et/uudised/pressiteade-2019-105>

Suhtelises vaesuses (nt 2020. aastal sissetulekuga alla 631 euro kuus) **elavate inimeste osakaal** on viimastel aastatel püsinud **21–22% ringis**. Absoluutses vaesuses (nt 2020. aastal sissetulekuga kuni 221 eurot) elavate inimeste osakaal on järjepidevalt vähenenud, ulatudes 2,2%-ni 2020. aastal.⁸ Nii absoluutne kui suhteline vaesus ohustavad Eestis enam naisi, puudega inimesi, lapsi, eakaid ja töötuid. Selgelt on märgatavad vaesuse regionaalsed erinevused - kõrgeimad on vaesuse näitajad Ida-Virumaal ja Kagu-Eestis.

Sotsiaalsetel siiretel (riiklikud toetused, kindlustushüvitised ja pensionid) on jätkuvalt suur, kuid **mitte alati tulemuslik roll vaesusesse sattumise takistamisel**. Siirete mitteamvestamisel sissetulekute hulka oleks suhtelises vaesuses elanud pea 40% ja absoluutses vaesuses üle 20% elanikkonnast. Samas töötutest elab vaesusriskis 40,3% ning absoluutses vaesuses 11,1%, mis on ühtlasi Euroopa suurim osakaal. Vanaduspensionäride suhtelise vaesuse risk on mõnevõrra vähenenud, kuid on endiselt oluliselt suurem (47,6%) võrreldes kogu elanikkonnaga.

Eesti sotsiaalkaitseüsteemi iseloomustab teiste riikidega võrreldes **väike sotsiaalkaitsekulude osatähtsus SKP-s ja rahaliste hüvitiste domineerimine teenuste üle**. 2018. aastal oli Eesti sotsiaalkaitsehüvitistele tehtud kulude osakaal SKP-s kokku 16,1%, seejuures moodustasid rahalised hüvitised 11,1% ja mitterahalised hüvitised vaid 5%⁹. OECD ja Euroopa Liidu riikide keskmine sotsiaalkulutuste osakaal SKP-s on vastavalt 20%¹⁰ ja 27%¹¹ ringis.

Rahvastiku vananemine ja tööealise elanikkonna vähenemine samal ajal sotsiaalsüsteemilt tuge vajavate inimeste arvu suurenemisega nõuab lahendusi, kuidas rahuldada majanduslikke ja tööturu vajadusi, tagada sotsiaalkaitseüsteemi jätkusuutlikkus ning toetada inimese heaolu järjepidevat kasvu.

Stereotüüpsed arusaamad meeste ja naiste rollidest ühiskonnas ning ajaloolis-kultuuriliselt väljakujunenud soosüsteem mõjutavad inimeste valikuid ning taastoodavad või süvendavad meeste ja naiste sotsiaalset ja majanduslikku ebavõrdsust. Kuigi **sooline palgalõhe** (14,9%) on viimasel kümnel aastal olnud langustrendis, näitab palgalõhe märkimisväärset **soolist ebavõrdsust tööturul ning naiste ja meeste majanduslikus iseseisvuses**. Ebavõrdsust tööturul iseloomustavad ka tegevusalapõhine sooline **segregatsioon** (36,4%) ja ametialane sooline segregatsioon (34,2%). Tasakaalustamata hooletöö jaotus väljendub kõige teravamalt **soolises hõivelõhes, mis on** alla 3-aastase lapsega naiste ja meeste seas 60 protsendipunkti¹². Need soolise võrduse kitsaskohad väljenduvad omakorda naiste ja üksikvanemate laste **vaesusriskis või takistustes vägivaldsest suhtest lahkumisel. Naised ja mehed on endiselt ebavõrdselt esindatud otsustus- ja juhtimistasanditel**. Puudujääke esineb endiselt ka **soolist võrdõiguslikkust toetavas õigusraamistikus ja selle rakendamises. Institutsionaalne suutlikkus** soolise ebavõrdsuse vähendamiseks valdkondadeülelselt, süsteemselt ja tulemuslikult tegeleda on **ebaühtlane**.

Võrdluses Euroopa Liidu keskmise näitajaga paistab Eesti silma **vähesema sallivuse ja avatusega vähemusrühmadesse kuuluvate inimeste suhtes**¹³. Eestimaalaste arvates on kõige

⁸ Eesti Statistikaamet: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?DataSetCode=LES01>

⁹ Allikas: Eurostat

¹⁰ *Social spending, OECD*: <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>

¹¹ Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection/data/database>

¹² Allikas: Statistikaamet, 2020

¹³ Eurobaromeeter. 2019. Diskrimineerimine ELis 2019. a. Leitav võrgus:

https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/survey_ky/2251

enam levinud diskrimineerimine vanuse, nahavärvi, rahvusliku päritolu, seksuaalse orientatsiooni ja puude tõttu¹⁴. Sallivus mõjutab inimeste turvatunnet ja ühtekuuluvust ülejäänud ühiskonnaga, samuti võib sel olla mõju ühiskonnaelus (sh tööelus) osalemisele ja panustamisele.

Vähene ligipääsetavus ruumile, infole ja teenustele mõjutab suurt osa elanikkonnast, kes erinevad keskmisest inimesest füüsilise või vaimse võimekuse poolest. See takistab inimeste iseseisvat toimetulekut, nende ühiskonnaelus osalemist ja oma panuse andmist. **Ligipääsetavuse põhimõtte tuleks lõimida avaliku ruumi ja teenuste lahutamatuks osaks**, et luua kõigile ühiskonnaliikmetele võrdsed võimalused osaleda ja iseseisvalt toime tulla.

---

¹⁴ Samas

Siht 1: Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas

Laste ja perede siht keskendub lapse õiguste ja heaolu edendamisele, lastekaitse ja laste hoolekande arendamisele ning perede toimetuleku parandamisele. Eesmärk on, et Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas.

Mõõdikud

Mõõdiku nimetus	Selgitus
Soovitud ja tegelike laste arvu vahe	Mõõdik näitab vahet küsitlusuuringu kaudu mõõdetava soovitud ja registriandmetel põhineva tegeliku laste arvu vahel. Regulaarselt avaldatava näitaja väljatöötamiseks alustatakse tegevusi 2017. aastal, et koostöös statistikaametiga töötada välja näitaja meetodika ja regulaarne andmeallikas. Arengukava raames võetakse eesmärk sihttasest vähendada. Praegune tegelik tase on 1,83 (2021. a andmed).
Laste suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr	Mõõdik näitab kui palju alla 18-aastastest lastest on suhtelises vaesuses või sügavas ilmajäetuses või elab väga väikese töointensiivsusega leibkondades. Koondindikaator näitab nii sissetulekute ebavõrdset jaotust ühiskonnas kui ka seda kui palju on neid, kes elavad mittetöötavates leibkondades või kelle sissetulek ei ole piisav, et võimaldada teatud kestvus- ja püsikaupu või osaleda teatud tegevustes. Arengukava raames võetakse eesmärk sihttasest vähendada. Praegune tegelik tase on 17,4 (2020. a andmed).

Olukorra kirjeldus

Eesti laste- ja perepoliitika valdkond hõlmab nii erinevaid rahalisi meetmeid kui teenuseid ja õigusi. Mitmed Eesti universaalsed rahalised hüved, sh nt vanemahüvitis ja lasterikaste perede toetused on Euroopas ühed eesrindlikumad ja tulemuslikud nii vaesuse leevendamisel kui sündimuse toetamisel. Toetused ja hüvitised moodustavadki enamiku perepoliitika valdkonna eelarvest. Samal ajal on Eesti panus teenustesse üks Euroopa madalaimaid – ennetus, aga ka suurima abivajadusega lastele ja peredele suunatud teenused jm tugimeetmed vajavad senisest enam tähelepanu. Laste heaolule tervikliku ja mitmekülgse vaate saamiseks on vajalik eri valdkondades ja valdkondade üleselt laste ja perede olukorda seirata ning poliitikameetmete tõhusust ja mõju hinnata.

Lastega perede heaolu üks mõõtmeid on majanduslik toimetulek. Vaesusrisk ohustab neid peresid, kus ülalpidajaid on vähem kui ülalpeetavaid, nt **üksikvanemaga pered** ja **lasterikkad pered**. Suurendamaks laste heaolu ja perede kindlustunnet ning väärtustamaks lapsi ja laste kasvatamist on oluline riigi piisav toetus, sealhulgas perehüvitiste reaalkaardide säilimine ning seos palga- ja elukalliduse tõusuga. Perede heaolu sõltub ka **elamistingimustest**, seejuures on lasterikastel peredel sobiva ja taskukohase eluaseme leidmine tavapärasest veelgi keerulisem. Eluasemepoliitika raames on loodud ja tuleb pidevalt edasi arendada toetusmeetmeid peredele eluaseme soetamiseks ja parendamiseks.

Lapse heaolu ja arengut mõjutavad oluliselt **peresuhte kvaliteet ja vanemate vanemlik kompetentsus**. Uuringu järgi soovivad Eesti lapsevanemad laste kasvatamisel rohkem nõu ja abi, kuid ei tea, kuhu pöörduda, või ei söanda abi küsida. Puudus on vanemaharidusest ja üldisest vanemliku toimetuleku toetamisest eri vanuses laste vanemate puhul. Vajadus on **kogukondlike ennetus- ja peretöökeskuste** järele, kus pered saaksid õigeaegset ja asjatundlikku abi laste kasvatamisel, vanemaks ja partneriks olemisel ning lapse abivajadusega tegelemisel. Lapsevanemate raskused võivad kulmineeruda konfliktse lahkumise ja perekonnaõiguslike vaidlustega. **Igal aastal pöörduv erinevate last puudutavate küsimuste (elatis, suhtlus- ja hooldusõigus) lahendamiseks kohtu poole ligi 4000 inimest**. Vaidlused võivad kesta aastaid, kurnates nii last kui lapsevanemaid.

Eestis on 2020. aasta seisuga 36 500 abivajavat last ehk 14% kõigist lastest vajavad sotsiaal-, haridus- ja/või tervishoiuvaldkonnast suuremal või vähemal määral lisatuge. Ligi 9000 lapsel on tuvastatud puue ning iga viies laps vajab mõnda hariduslikku tugiteenust. Seejuures on 0–16-aastaste puudega laste seas 67% poisse ja 33% tüdrukuid, selline sooline erinevus on olnud viimastel aastatel püsiv. Märkimisväärselt on kasvanud **psüühikahäirega laste** arv. Ka lasteabitelefoni **pöörduakse järjest enam just laste vaimse tervise teemadel, sh enesevigastamine ja suitsiidid**. Laste vaimset tervist mõjutavad otseselt peresuhted ja haridusasutuste õppekeskkond, aga ka digivahendite ja interneti kasutamise aeg ning vähene kehaline aktiivsus. Lisaks on laste ja noorte vaimset heaolu mõjutanud koroonakriisi ajal rakendatud ühiskondlikud meetmed, sh distantsõpe, mille tagajärjed avalduvad veel pikema aja jooksul.

Abivajavatele lastele ja nende peredele pakutakse mitmeid teenuseid ja tugimeetmeid, ent **vanemate sõnul on abi saamine sageli keeruline ja aeganõudev** ega toeta probleemide ennetamist. Lapse abivajaduse hindamine ja abi osutamine on killustunud eri valdkondade ja asutuste vahel, osapoolte rollid on ebaselged ning puudub terviklik ülevaade perele vajalikust toest. **Vähe on spetsiifiliste vajadustega lastele mõeldud kompleksteenuseid ning mitmed teenused on omakorda seotud puude raskusastmega, mis vähendab võimalusi ennetavaks ja kiireks abi pakkumiseks**. Teenuste puudus või sobimatus takistab vanemate osalust tööturul – üle 30% puudega last hooldavatest vanematest ei käi tööl. Lastega seotud hoolduskoormuse tõttu prognoositakse 2025. aastaks riigile saamata jäänud tulu ca 13–18 mln eurot. Üheks abi hilinemise või vähesuse põhjuseks on **tugispetsialistide puudus**. OSKA 2018. aasta haridusvaldkonna tööjõuvajaduse uuringu kohaselt on lähiaastatel vaja juurde 600 tugispetsialisti. Haridusasutuses on tugispetsialistil võimalik lapse probleeme varakult märgata ja tõhusalt lahendada. Olemasolevad spetsialistid teevad kohati dubleerivaid tegevusi, nt korduvaid hindamisi jm mittevajalikke toiminguid, mille asemel saaks osutada tegelikke teenuseid. Nõuded ja ootused teenustele ei võimalda tagada ühetaoliselt kõrget teenuste taset ning kvaliteediprobleeme võimendab ebapiisav rahastamine, mis ei võimalda valdkonda tuua ja seal hoida piisavalt sobivate eeldustega spetsialiste.

Igal aastal kogevad tuhanded Eesti lapsed vägivalda või väärkohtlemist, sageli oma perekonnas. 2021. aastal registreeriti Eestis 663 lapse vastu suunatud seksuaalkuritegu, mille pani sageli toime lapsele lähedane isik. Registreeriti ka ligi 3800 perevägivalda kuritegu, millest 27% puhul oli laps pealtnägija või vahetu kannatanu. Vägivald peres kahjustab last ka siis, kui ta pole selles osaline. Laste väärkohtlemise peamised põhjused on: ühiskonnas levinud hoiakud laste kasvatamise ja vanemluse suhtes, vanema enda lapseast tuleneva trauma kahjulike mõjude ülekandumine ning puudulikud vanemlikud oskused ja laiemalt suhtlemisoskused. Koguni 42% Eesti lapsevanematest peab laste kehalist karistamist teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks kasvatusvahendiks. Kriminaaluurimiseni jõudnud laste väärkohtlemise juhtumitest ilmneb, et **vanemad kasutavad laste suhtes kasvatusvägivalda**

enamasti tulenevalt teadmatusest, oskamatuses või jõuetusest, aga laps võib olla ka vanematevahelise vägivalda kaashoover.

Eesti lastekaitseüsteemis on keskne roll KOV-i üksustel, kelle ülesandeks on muu hulgas ennetustöö kohalikul tasandil ning abivajavate laste vajaduste hindamine ja abimeetmete pakkumine. Laste heaolu tagamine on võimalik vaid eri valdkondade koostöös. Praegu on lastega seotud **infovahetus sotsiaal-, haridus-, tervishoiu- ja õiguskaitsevaldkonna vahel** puudulik ning osapoolte rollid ja vastutus ebaselged. Sotsiaalkindlustusameti järelevalvearuannetest selgub, et **üks probleemsemad valdkondi lastekaitsetöös on juhtumikorralduslik võrgustikutöö abivajavale lapsele abi osutamisel.** Samuti ei ole lapse täisealiseks saades ja abivajaduse jätkudes tagatud sujuv üleminek sotsiaalkaitseüsteemi.

KOV-i üksustes lastekaitsetööd tegevate spetsialistide arv on viimasel viiel aastal kasvanud, ent 2020. aastal oli **Eestis seitse kohalikku omavalitsust, kus lastekaitsetöötajat ei olnud või töötas osakoormusega, ning 20 kohalikku omavalitsust, kus töötas vaid üks täiskoormusega lastekaitsetöötaja.** Ühel spetsialistil ei ole võimalik ilma meeskonna toeta edukalt täita lastekaitsetööle seatud ootusi. Seda kinnitavad nii **spetsialistide voolavus** kui lastekaitsetöö pigem negatiivne maine. KOV-i üksustel on ulatuslik enesekorraldusõigus lastekaitse korraldamiseks, kuid olemasolevad juhtimis- ja kvaliteedisüsteemid ei ole lastekaitsetöötajate tööalaseks toetamiseks ja motiveerimiseks ning nende tegevuse nõuetekohasuse tagamiseks piisavad. Lastekaitsetöö ei ole alati selgelt eesmärgistatud, **lapse ja tema perekonna kaasamine on vähene ega võimesta neid vajalikke muutusi ellu viima.** Puudus on ka riiklikest juhistest ja standarditest nii üldiseks juhtumitööks kui eri sihtrühmade vajaduspõhiseks abistamiseks. KOV-ide ulatuslik enesekorraldusõigus valdkonnas ning ühtsete standardite ja praktika vähesus raskendab ühtlasi tõhusa välise järelevalve tegemist KOV-i üksuste ülesannete täitmise üle.

2020. aastal eraldati perest enamasti lapse väärkohtlemise või hooletusse jätmise tõttu 284 last, mis on mõnevõrra vähem kui viimastel aastatel keskmiselt. Kokku viibis 2020. aasta lõpus asendushooldusel 2277 last (koos lapsendajaperedes kasvavate lastega 2902 last). Kuigi lapse eelistatud kasvukeskkond on pere (perepõhine asendushooldus), elas 2020. aasta lõpus asutusepõhisel hooldusel *ca* 35% kõigist asendushooldust vajavatest lastest (*ca* 800 last). Nendest 2% olid alla 3-aastased. Asutuses elavate laste arv on järk-järgult vähenenud, ent **perepõhise hoolduse osakaalu kasv on olnud soovitud tagasihoidlikum,** seda eriti hooldusperes kasvavate laste puhul. Selle üheks põhjuseks on piisaval hulgal hooldusperede puudumine erinevate vajadustega laste jaoks. Suurem osa perepõhisel asendushooldusel elavaid lapsi elab eestkosteperedes (2020. aasta lõpus 1332 last). Sarnased probleemid on ka asendushoolduse tagamisel nendele lastele, kes vajavad seda lühiajaliselt kriisiolukorras või kelle hooldamine ja kasvatamine on keerulisem kas lapse vajaduste tõttu (rasked psüühikahäired, käitumisprobleemid, suur hooldusvajadus jms) või ei toeta seda vanemate endi võimekus. Näiteks viibis 2020. aastal turvakodus 676 last ja õpilaskodus 402 last. Kinnise lasteasutuse teenuse saamiseks esitati 2020. aastal 137 taotlust, millest 90 rahuldati. Asutusepõhiste teenuste asendamine perepõhise toega on praegu takistatud, sest **pole piisavalt peresid, kes oleks valmis lapsi ajutiselt või pikemalt kasvatada võtma.** Samuti ei leidu **kompleksprobleemidega lastele sobivaid teenuseid, mis ennetaks asutusse paigutamist** ning kus oleks integreeritud ravi, rehabilitatsioon ja haridus ning vajaduse korral mõjutusvahend. Asutusepõhiste teenuste puhul on puuduseks ka töö peredega ajal, mil laps viibib asutuses, ja vähene jätkutugi asutusest lahkumise järel. See omakorda vähendab senise töö tulemuslikkust ja lastel on negatiivsete käitumismustrite muutmisel või iseseisvasse ellu astumisel palju raskusi.

Kuigi viimastel aastatel on tänu universaalsetele peretoetustele ja töötuse vähenemisele laste vaesus ja materiaalne ilmajäetus jõudsalt vähenenud, elab siiski 2,5% Eesti lastest absoluutses vaesuses (s.o hinnanguliselt ligi 6500 last) ning 15,2% lastest suhtelises vaesuses (s.o hinnanguliselt 38 900 last). Laste vaesust mõjutab peamiselt nende vanemate tööturustaatus, kuid vaesusriski põhjustab ka see, kui peres on vaid üks ülalpidaja. **Erinevate peretüüpide võrdluses ongi kõige suuremas vaesusriskis ühe vanemaga (enamasti emaga) pered**, kellest 5,3% elab absoluutses ja 27,3% suhtelises vaesuses. Toetusmeetmed üksi last kasvatavatele vanematele on väga erineva suuruse ja aluspõhimõtetega ega aita praegusel kujul vaesuse vähenemisele kaasa. Kui viimastel aastatel on astunud tõhusaid samme lasterikaste perede majanduslikuks toetamiseks (lasterikka pere toetus), on üksi last kasvatavate vanemate toetusmeetmed jäänud kaasajastamata.

Majanduslikult haavatavad on ka väikelaste vanemad. Neil võib olla raskusi tööturule naasmisel, samuti võivad nad esimesel tööle naasmise järgsel aastal sattuda keerulisse olukorda, sest hooldus- ja haigushüvitised ei taga vanemale adekvaatset asendussissetulekut. Haige lapsega koju jäämine või vanema enda haigestumine mõjutab sel juhul oluliselt pere sissetulekut ja majanduslikku kindlustunnet. See võib omakorda mõjutada negatiivselt pereplaneerimise otsuseid ja vähendada järgnevate laste sünni tõenäosust.

Tegevussuunad

Arengukava perioodil pööratakse tähelepanu nii lapsi ja peresid toetava keskkonna loomisele ja ennetusele kui sihitatud sekkumistele, fookus on seejuures eelkõige neil valdkondadel, mis on seni vähem tähelepanu pälvinud, probleemsed ja vajavad suuri muudatusi.

Peresõbraliku keskkonna loomine paari- ja peresuhteid ning vanemaharidust toetavate teenuste arendamise ja toetusmeetmete kaasajastamise abil. Selleks on vaja:

- luua lapseootel vanematele ema tervise jälgimiseks raseduse ajal ja lapse sünniga seonduvateks toiminguteks kasutajasõbralik digitaalne keskkond, mida on võimalik edasi arendada lapsevanemate ja lapse arengu paremaks toetamiseks ka lapse sünni järel;
- luua tegevusmudel lapseootel ja lapse saanud pere vajaduste hindamiseks ning suurema abivajadusega perede paremaks toetamiseks ämmaemanda korduvate sünnitusjärgsete koduvisiitide kaudu;
- toetada kogukondlike ennetus- ja peretöökeskuste loomist kohalikul tasandil lõimitud tervishoiu- ja sotsiaalteenuste pakkumiseks, arvestades pere vajadust täiendava toe järele lapse sünni eelsel ja järgsel ajal;
- arendada noortele ja lapsevanematele mõeldud paari- ja peresuhteid ning vanemaharidust toetavaid programme ja muid teenuseid ning suurendada nende üle-eestilist kättesaadavust;
- tagada oluliste perehüvitiste seotus palga- ja elukalliduse tõusuga, et säiliks toetuste reaalkäärtus;
- parandada väikelaste vanemate haigus- ja hooldushüvitise maksmise tingimusi vanemapuhkuselt tööle naasmise järel;
- ajakohastada ja ühtlustada ühe vanemaga perede toetusmeetmete paketti (toitjakaotustoetus, üksikvanema toetus, elatisabi), et kindlustada üksikvanemaga perede parem majanduslik toimetulek ja vähendada laste vaesusesse sattumise riski.

Lastekaitsekorralduse uuendamine, et tagada abivajavatele lastele tõhus ja eesmärgipärane abi valdkondadeüleises koostöös. Selleks on vaja:

- töötada välja valdkondadeüleline laste heaolu korraldus, mille keskmes on abivajav laps ja tema perekond ning mis hõlmab kokkuleppeid peamiste lastega tegelevate spetsialistide ülesannete ja vastutuse suhtes lapse õiguste ja heaolu tagamisel;

- luua võimalused lapse abivajaduse võimalikult varajaseks märkamiseks ning vajaliku toe õigeaegseks pakkumiseks kõigis vanuserühmades, et ennetada abivajaduse süvenemist;
- luua motiveerivad ja heaolu toetavad töötingimused, mis aitavad hoida valdkonnas juba töötavaid lastekaitse spetsialiste ja soodustada uute töötajate tulekut;
- kaasajastada lastekaitsetöötajate baasharidust ja riiklikku täienduskoolitust ning uuendada kutse andmise süsteem;
- luua lastekaitsetöötajatele vajalike juhendite ja hindamisvahenditega tõendus põhine tööriistapakett;
- luua terviklik ja süsteemne IT-lahendus, mis võimaldab valdkondadele andmevahetust ja toetab lapse abivajadusest lähtuvate kvaliteetsete otsuste tegemist ning lastekaitsetöötajate ja võrgustikuliikmete juhtumikorraldust;
- täpsustada Sotsiaalkindlustusameti kui riikliku lastekaitset korraldava asutuse ja järelevalveasutuse pädevust ja ülesandeid, sealhulgas kohaliku omavalitsuse üksuste toetamisel ning nende lastekaitse tegevuse ja teenuste nõuetekohasuse kontrollimisel;
- luua võimalus lapse heaolu tõsiselt kahjustavate olukordade tõhusaks lahendamiseks kohaliku omavalitsuse üksuse ja Sotsiaalkindlustusameti koostöös või erandjuhtudel järelevalve korras;
- töötada välja protsess süsteemsete vigade leidmiseks ja nendest õppimiseks lapse surma või tõsise tervisekahjustusega lõppenud juhtumite põhjal;
- luua laste heaolu valdkonnas terviklik kvaliteedisüsteem ning suurendada riigi tasandi järelevalve võimekust, et tagada abivajavatele lastele õigeaegne ja tulemuslik abi.

Erivajadusega lastele tugisüsteemi loomine, mis võimaldaks abivajaduse kiirelt tuvastada, lihtsustaks vajadustele vastava abi saamist ning tagaks vajalikud tugimeetmed elukõige lapse igapäevases viibimiskohas. Selleks tuleb:

- ühendada erivajadusega laste hindamised eri valdkondades, et vähendada dubleerimist ja abi saamisele kuluvat aega;
- töötada välja arusaadav ja lihtne tugisüsteem erivajadusega lapse vanemale, mis automatiseerib andmepäringud ja vähendab taotluste esitamist;
- töötada välja süsteem, mille abil hinnata sekkumiste mõju, tagada teenuste ühtlasem kvaliteet ning luua selgem hinnastamis- ja rahastamismudel;
- uuendada rehabilitatsiooniteenuste sisu, korraldust ja rahastamist, asendades abivajadusele mittevastavad üksikteenused lapse seisundist tulenevate kompleksteenuste ja programmidega;
- luua integreeritud tugimeetmed suure hooldus- ja abivajadusega lastele, et anda vanemale võimaluse puhata pidevast hoolduskoormusest.

Väärkoheldud lastele sujuva teekonna loomine abivajaduse märkamisest abini. Selleks tuleb:

- tagada vägivalda kogenud lastele lapsesõbralik ning lapse õigusi ja huve arvestav menetlus ja abistamine, soodustades eri asutuste sujuvat koostööd ja andmevahetust;
- luua väärkohtlemise tuvastamise juhendid ning lihtsustada abivajavast lapsest teatamist nii õigusaktide kui valdkonnapõhiste juhendite täpsustamise ja kiiret infovahetust võimaldavate IT-lahenduste abil;
- võtta kasutusele ja teha lastega töötavatele spetsialistidele kättesaadavaks Eesti oludesse sobivad hindamisvahendid lapse väärkohtlemise kindlakstegemiseks, selle ulatuse ja mõju hindamiseks;
- teha paremini kättesaadavaks vajalikud teenused ja sekkumisvahendid vägivalda kogenud lastele ning laste suhtes vägivalda kasutanud täiskasvanutele (nt vägivalda tarvitanud vanematele suunatud programmid, vanema-lapse teraapiad).

Vajaduspõhise abi ja toetuse tagamine suure abivajadusega ja kompleksprobleemidega lastele ja nende peredele. Selleks tuleb:

- töötada välja teraapiad ja sekkumised, mis ennetavad laste sattumist vabadust piiravasse kinnisesse lasteasutusse;
- suurendada lastega töötavate spetsialistide traumateadlikkust ja pädevust eri sihtrühmadega töötamisel (nt seksuaalhäbelise käitumisega lapsed, psühhopaatilise käitumisega lapsed, sõltuvushäiretega lapsed jne);
- luua suure abivajadusega laste abistamiseks kompetentsikeskus, mis koondab enda alla nii kinniste kui avatud ustega ööpäevaringset rehabilitatsiooni pakkuvad asutused;
- luua ööpäevaringselt asutusepõhiselt teenuselt lahkuvatele noortele ühetaolise jätkutoe süsteem, et toetada asutusest lahkuvaid lapsi ja nende peresid.

Asendushooldust vajavatele lastele asutuste asemel peres kasvamise võimaluste tagamine, asendushoolduselt elluastuvate noorte vajaduspõhine toetamine ning asendus- ja järelhoolduse hea kvaliteedi tagamine. Selleks tuleb:

- täpsustada teenuste sisu- ja kvaliteedinõudeid ning tagada teenuste pakkumine ka spetsiifiliste vajadustega lastele nii pere- kui asutusepõhiselt;
- luua perepõhise asendushoolduse pakkujatele riiklikult reguleeritud ja rahastatud tugisüsteem, mis arvestab kõigi perepõhise asendushoolduse vormidega;
- koostöös Justiitsministeeriumiga kaasajastada eestkostet ja lapsendamist puudutavad õigusaktid, tagada perepõhise asendushoolduse ettevalmistamisel ja toetamisel ühetaoline last ja peret toetav lähenemine;
- asendushoolduselt lahkuvate noorte tõhusamaks toetamiseks kehtestada selgemad nõuded järelhoolduse planeerimisele ja pakkumisele ning tagada kohalikele omavalitsustele ja võrgustikule vajalik ettevalmistus sihtrühmaga töötamiseks;
- koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga analüüsida õpilaskodudes viibivate laste ja perede vajadusi ning töötada välja lahendused õpilaskodudes viibivatele lastele sobiva abi tagamiseks.

Siht 2: tööjõu nõudluse ja pakkumise vastavus tagab tööhõive kõrge taseme ning kvaliteetsed töötingimused toetavad pikaajalist tööelus osalemist tööturg ja tööelu

Siht keskendub tööhõivepoliitika, töökeskkonna ja töösuhete teemadele:

- Tööturg on kaasav ja kohanemisvõimeline, inimesed liiguvad sujuvalt ühelt töökohalt teisele ning igal inimesel, sõltumata tema terviseseisundist, vanusest, rahvusest ja soost, on võimalik leida töö.
- Töötajad on terved, tööturul vajaminevate oskustega ja õnnelikud ning osalevad pikalt tööelus.
- Ettevõtjatel on head teadmised ja oskused, neil on tahe kujundada töösuhteid parimal võimalikul viisil lähtuvalt ettevõtte ja töötajate vajadustest.

Mõõdikud

Mõõdiku nimetus	Selgitus
Tööjõus osalemise määr 15-74-aastaste seas	Mõõdik näitab tööjõu osatähtsust tööealises rahvastikus, ehk kui suur osa rahvastikust on tööturul aktiivne. Arengukava raames võetakse eesmärk sihttasemeid suurendada. Praegused tegelikud tasemed on mehed 74,6% / naised / 67,8% / kokku 71,1% (2021.a andmed).
Tööelu kestus aastates	Mõõdik näitab, et kui töö tegija tööelu kestus pikeneb, siis järelikult on loodud head töötingimused ja töösuhted ning tervist toetav töökeskkond. Arengukava raames seatakse eesmärk mõõdiku sihttaseme suurendada kõikides lõigetes. Hetkel tegelikud tasemed: mehed-naised kokku 39,2 aastat, mehed 39,9 aastat ja naised 38,6 aastat (2020.a andmed).

Olukorra kirjeldus

Eesti seisab tööturul silmitsi tõsiste struktuursete probleemidega – **vananev ja vähenev rahvastik, oskuste ebakõlad, lõhed tööturunäitajates ja töötute suur vaesusrisk.**

Eesti majanduse arengut piirab **oskustööjõu nappus** ja **vähene tööjõu tootlikkus**. Eesti tööjõu oskused ei vasta piisavalt tööturu nõudlusele. Probleeme on nii üle- kui alakvalifitseeritusega¹⁵, palju on erialase hariduseta või erialaste oskusteta inimesi, riigile olulistes valdkondades (nt IT-sektoris) tuntakse teravat puudust spetsialistidest, oskuste uuendamisel seisavad inimesed silmitsi sotsiaalmajanduslikest ja teistest teguritest tulenevate takistustega. Oskuste mittevastavusega seotud probleeme süvendab kiire **tehnoloogia areng** – robotiseerumine, automatiseerumine ja digiteerimine, sh andmete ja tehisintellekti kasutuselevõtt, mis seab järjest **suuremaid ootusi** töötajate **oskustele** ja teadmistele ning nende **uuendamise kiirusele**. Suund jätkusuutlikuma ja **rohelisema majanduse** poole toob kaasa järjest suurema vajaduse roheliste oskustega tööjõu järele. Rohepöörde toetamiseks on tööjõul praegu valdkondlikke või

¹⁵ There are marked mismatches between the skills workers possess and the skills for which there is labour demand in Estonia: in 2016 almost 40% of Estonian workers are either over (14%) or underqualified (24%) for the tasks they perform and more than 36% work in a position that does not match their field of specialization compared to 17%, 19% and 32% on average across OECD countries. [Improving the Provision of Active Labour Market Policies in Estonia, 2021, OECD, Active Labour Market Policies in Estonia - OECD](#)

erialaspetsiifilisi teadmisi vähe ja see võib raskendada kliimaeesmärkide saavutamist. Erilist tähelepanu vajavad seejuures piirkonnad, tööstusharud ja töötajad, kes peavad tegema suurimaid muutusi. Eestis on kõige enam mõjutatud energeetika- ja transpordisektor, piirkondlikult enim Ida-Virumaa, kuhu on koondunud põlevkivisektor. Inimeste potentsiaal tööturul ei ole täielikult rakendunud, kuna elanikkonnas on rühmi, kes ei saa erinevatel põhjustel kas ajutiselt või püsivalt oma majanduslikku toimetulekut ja heaolu töötamise teel kindlustada (tekivad **lõhed tööturunäitajates**). Tööturul on ebasoodsamas olukorras erivajadusega, puudega ja vähenenud töövõimega inimesed, samuti noored, vanemaealised, muust rahvusest inimesed ja naised. Ühel sihtrühmal võib olla mitu tunnust, mis nende olukorda tööturul võivad nõrgestada (nt madal haridustase või aegunud oskused, vähene töökogemus, elukoht suure tööpuudusega piirkonnas). Tööturu struktuursed probleemid väljenduvad ka **piirkondlikes lõhedes** – suur osa Eesti majandusest, töökohtadest ja tööjõust on koondunud Tallinna ja Harjumaale, suurim on mahajäämus Ida-Virumaal ja Kagu-Eestis, kus on ka kõrgeim tööpuuduse tase. Murekohaks on **piiratud töövõimelisuse kasv** ühiskonnas, mida võib võimendada koroonakriisi mõju elanikkonna vaimsele ja füüsilisele tervisele. Töötute suur **vaesusrisk** on tingitud töötushüvitiste vähesest katvusest ja ebapiisavast suurusest. Suurenevaks mureks on Ukrainas toimuv sõda, mis toob Eestisse hulgaliselt sõjapõgenikke ja millega kaasnevad probleemid tööhõive, töökeskkonna ja töösuhete küsimustes.

Tööturu toimimise ja tööhõive kõrval on murekohti ka tööelus. **Tööga kaasnevad riskid on maandamata. Töökeskkonnas tuleb tegeleda erinevate ohtudega, sealhulgas füsioloogiliste** (sundasendid, pidev istumine), **psühhosotsiaalsete** (teabe puudus või üleküllus, ajapuudus, pidev „ühenduses“ olek tööandja ja kolleegidega, töökonfliktid, ahistamine ja vägivald töö, vastutuse ning töö- ja pereelu piiride hägustumine, sõjapõgenike tööturule tulek), **keemiliste** (kantserogeenid) ja **bioloogiliste** (viirused, nt COVID-19) ohtudega. Tööandjatel ja töötajatel puuduvad sageli vajalikud teadmised ja oskused töökeskkonnas spetsiifiliste riskidega tegelemiseks.

Tööga seotud terviseprobleemid põhjustavad kulu ühiskonnale ja riigile ning mõjutavad negatiivselt ja olulisel määral töötajate elu, tervist ja tööturul osalemist. Suurim on raskete ja surmaga lõppenud tööõnnetuste osakaal mikro- ja väikeettevõtetes ning enim toimub neid ehituses, kaubanduses, metallitööstuses ja põllumajanduses. Sageli juhtub õnnetusi noorte või uuel töökohal alustavate töötajatega, sealhulgas on märkimisväärne osa tööõnnetuses kannatanutest noored mehed. Levinud tööga seotud terviseprobleemiks on luu- ja lihaskonna haigused, mida põhjustab istuv töö, füüsiline koormus, raskuste teisaldamine, korduvad liigutused ja sundasendid.

Kasvab mitte-traditsiooniliste töövormide kasutamine. Töö tegijad töötavad eelkõige traditsioonilises töösuhtes, kus sõlmitakse tähtajatu täistööajaga tööleping. Osaajaga töötamine on Eestis mõnevõrra kasvanud, kuid tähtajaliste töölepingute kasutamine on jätkuvalt vähelevinud. **Samas on järjest tavalisemaks muutunud erinevates lepingulistes suhetes ja mitte-traditsioonilistes töövormides töötamine.** Suurenenud on töövõtu- ja käsunduslepingu osakaal, tavaliseks on muutunud vabakutseline ja projektipõhine töö (sh platvormitöö) ning suurenenud liikuvus tööandjate vahel. Töötamine mitte-traditsioonilistes töövormides ja erinevate lepingute alusel võib kaasa tuua kehvad töötingimused (väike ja ebaregulaarne tasu, ebakindel tööaeg, kehv töökeskkond) ja vähese sotsiaalkaitse (ravikindlustuse puudumine, väike pension), kehvades töötingimustes töötamine suurendab aga omakorda terviseprobleemide tekkimise riski. Mitte-traditsioonilistes töövormides töötamine suurendab inimese enda rolli ja vastutust oma tervise hoidmisel.

Suureneb tööaja ja töökoha paindlikkus. Digivõimaluste suurenemise, aga ka COVID-19 leviku tõttu **tehakse aina rohkem tööd väljaspool tavapärast töö tegemise kohta ja**

töötatakse paindliku tööajaga. Näiteks on kasvanud kaugtööd tegevate hõivatute hulk (ennekõike info ja side tegevusalal, kutse-, teadus- ja tehnikaalases tegevuses, finants- ja kindlustustegevuses). Paindlikud töövormid soodustavad erinevate ühiskonnagruppide osalemist tööturul. Tööaja ja töökoha paindlikkusega kaasnevad sageli töökoormuse kasv, töö- ja puhkeaja piiride hägustumine, probleemid töökeskkonnaga, sotsiaalne isolatsioon, ebavõrdsuse suurenemine ning keerukus kontrollida töötingimusi, mis omakorda avaldavad mõju töötaja vaimsele ja füüsilisele tervisele. Samuti võib uute töövormidega kaasneda madal töötasu.

Töötajate kaasatus töösuhete kujundamisse on vähene. Töötajate ja tööandjate kaasatus esindusorganisatsioonidesse ning töötajate esindatus ettevõttes on väike, samuti sõlmitakse vähe kollektiivlepinguid. Arvestades kollektiivsete töösuhete arengut Eestis, ametiühingutesse kuulumise ja väikeettevõtjate osakaalu ning muutuvat töömaailma, võib eeldada ka edasist kollektiivlepingute sõlmimise aktiivsuse ja töötajate kaasatuse vähenemist.

Tegevussuunad

Jätkusuutliku ning ühiskonnas toimuvale arengule ja majandusarengule vastava tööhõivepoliitika elluviimine. Selleks tuleb:

- lisaks senistele sihtrühmadele (töötud ja tööturul ebasoodsamas olukorras olevad inimesed) laiendada fookust ja haaret tööturuga nõrgalt seotud inimestele (nt hoolduskoormusega inimesed, rändetaustaga inimesed, pensionieas töötamist jätkata soovijad, mitteaktiivsed töösoovijad, NEET-olukorras noored);
- olemasolevad tööturumeetmed ajakohastada neid vajaduse korral täiendades ja muutes, et need vastaksid parimal moel kliendi vajadustele ja oleksid mõjusad ehk looksid tööturul lisandväärtust (aitaksid hõivesse, toetaksid hõives püsimist ja tööalast mobiilsust) ja aitaksid kaasa lõhede vähendamisele tööturul;
- arvestades, et tööturul osalemise toetamisel tekkinud raskuste põhjuseks võivad olla puudujäägid teistes valdkondades (haridus, hoolekanne, tervis ja sotsiaalvaldkond), panustada tihedamasse valdkondadevahelisse koostösse. See on oluline, et ennetada ja pidurdada ühiskonnas tööturule suundumise takistuste kasvu ja tööalase mobiilsuse barjääre;
- tööhõivepoliitika meetmete asjakohasuse ja tulemuslikkuse tagamiseks teha koostööd sotsiaalpartneritega ning panustada teavitustegevustesse, et tagada töötajate ja tööandjate aktiivne kaasatus tööturumeetmete disainimisse ja meetmetest teadlikkuse kasvu, samuti on väga oluline panustada teadlikusse ning tulevikku vaatavasse karjääri- ja oskuste poliitikasse.

Majanduse struktuurimuutuste ja töötajate tööalase mobiilsuse toetamine. Selleks tuleb:

- sihitada prioriteetsete valdkondade oskustööjõupuudus rändepoliitikaga ja seda vajalikul määral toetavate meetmetega;
- Eesti elanikkonna oskuste ebakõlade vähendamiseks suurendada inimeste motivatsiooni pidevalt juurde õppida, samuti suurendada nende teadlikkust õpivõimalustest ning soodustada ümberkorraldusi töö, õppimise ja pereelu ühitamisel, mis võimaldaks inimestel ennast tööalaselt täiendada;
- töötuskindlustusega kaetuse suurendamiseks ning hüvitiste ja toetuste adekvaatsuse tagamiseks hõlmata sotsiaalkaitsekeemi ka mittetraditsioonilisi töövorme (tingimused peavad olema atraktiivsed ega tohi luua väärajendeid, st motivatsiooni vormistada töösuhe ümber mittetraditsiooniliseks);
- suurendada töötushüvitisi saavate töötute osakaalu ning rakendada majandustsüklitest ja tööturu olukorrast sõltuvat töötushüvitiste süsteemi.

Töötajate töövõimekao ennetamine (st ajutise töövõimetuse kujunemisel püsivaks töövõimekaoks) ja hõives hoidmine. Selleks tuleb:

- välja töötada tasakaalustatud, tööturu osapoolte huve arvestav ja jätkusuutlik mudel, mis arvestab muutunud terviseseisundiga kohanemise, töötingimuste ja teadliku käitumise muutmise vajadustega.

Kliiamaesmärkide täitmine ja tasakaalustatud regionaalse arengu saavutamine. Selleks tuleb:

- suurendada kaasaegseid tehnoloogiaid, energiaallikaid ja süsteeme tundvate töötajate osakaalu mobiilsust toetavate nõustamiste, täiend- ja ümberõppe ning muude toetuste kaudu (puudutab eeskätt Ida-Virumaad);
- suurendada piirkondlikke investeeringuid ettevõtlusesse ja töökohtade loomisse ning meetmete pakkumisse, mis soodustavad kohaliku tööjõu aktiivsust, tööjõu geograafilist mobiilsust, muutustega toimetulekut ja uute oskuste omandamist.

Töötegijate töökeskkonna ja töösuhete parandamine, tervise hoidmine töökeskkonnas ning tervisekahjude ennetamine. Selleks tuleb:

- suurendada tööandjate ja töötegijate (töötajad, muu võlaõigusliku lepingu alusel tegutsevad isikud) teadlikkust tööohutusest ja töösuhetest, sealhulgas sellest, kuidas kujundada mõlemale osapooltele sobivad töötingimused;
- ennetustegevuste kavandamisel ja elluviimisel arvestada töötegijate ja tööandjate eripärade ning vajadustega (nt paindliku töökorraldusega töötavad isikud, välistööjõud, sh sõjapõgenikud ja neile tööd andvad isikud, hoolduskoormusega töötajad, vanemaealised, noored ja alles tööturule tulijad, mikro- ja väikeettevõtted);
- toetada ja nõustada tööandjaid ja töötegijaid tööohutusnõuete täitmisel ja töökeskkonnariskide maandamisel, arvestades spetsiifiliste töökeskkonna ohtude ja terviseriskidega (vaimse tervise probleemide, sh ahistamise ja vägivalda ning istuvast tööst tingitud terviseprobleemide ennetamine, bioloogilistest ja keemilistest ohtudest tingitud riskide maandamine töökeskkonnas), ning arendada digitaalseid lahendusi, mis lihtsustavad tööandjal ohutusnõuete järgimist;
- töösuhete ja tööohutuse õigusraamistiku kujundamisel arvestada töötegijate ja tööandja ootustega töökoha ja tööaja paindlikkuse järele, mitte-traditsiooniliste töövormide ning erinevate töö tegemise viiside levikuga;
- toetada paindlikke töö tegemise viise, luues sobivad võimalused kaugtöö kasutamiseks ja paindlikuks tööaja korraldamiseks;
- tagada toimiv töötervishoiu korraldus ja parandada selle kvaliteeti, arendades tööandjate ja teenuseosutajate koostööd, töötervishoiuarstide potentsiaali rakendamist ja koostööd spetsialistide vahel;
- tunnustada ja toetada tööd tegevate isikute võimalusi osaleda kollektiivsetes töösuhetes, toetades toimivat sotsiaaldialoogi ning soodustades kollektiivseid läbirääkimisi ja kollektiivlepingute sõlmimist; jagada kaasamise ja kollektiivsete töötingimuste kujundamise head praktikad ning tutvustada ühiskonnas kollektiivsete töösuhete vajalikkust ja kasu eri osapooltele;
- tõhustada töökeskkonna ja töösuhete järelevalvet ning rakendada sunnimehhanismi, eelkõige kontrollides ettevõtteid ja asutusi, mille riskiaste on kõrge ja töötajate tervise kahjustumise oht on suur;
- vähendada vale teenuse osutamise lepingu alusel töötamist;

- vaidluste tekkimisel lahendada erineelsused kiirelt ja kvaliteetselt.

Siht 3: vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad

Siht keskendub vanemaealiste heaoluga seotud küsimustele ja seab eesmärgiks, et vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud kõigiga võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad.

Mõõdikud

Mõõdiku nimetus	Selgitus
Aktiivsena vananemise indeks	Indeks mõõdab vanemaealiste iseseisvat toimetulekut, tööhõivet ja sotsiaalset aktiivsust ning nende võimekust aktiivsena vananeda. 2020.a tegelik tase 38,4. Sihttase – suureneb

Olukorra kirjeldus

Statistikaameti rahvastikuproгноosi järgi suureneb 65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal 2040. aastaks 25,6%-ni. Rahvastiku vananemisest ja vähenemisest ning puudega inimeste arvu suurenemisest tingituna on sotsiaalvaldkonna suurimad murekohad järgmised: leida täiendavad vahendid pensionide tagamiseks, toetada aktiivsena ja tervena vananemist ning ennetada abituse ja abivajaduse tekkimist.

Vananemisega ja vanusesõbraliku lähenemisviisiga on vaja arvestada kõigis riigi poliitikavaldkondades. Vanemaealiste heaolu puudutavad probleemid ei ole valdkondadeüleiselt poliitikameetmetesse integreeritud. Jätakuvalt nähakse vanemaealisi pigem sotsiaal- ja tervisevaldkonna sihtrühmana. Teised valdkonnad oma strateegiliste sihtidega seda sihtrühma sageli ei seosta, ehkki vananemine on seotud teiste sotsiaalse ja majandusliku arengu ning inimõiguste raamistikega. Strateegiline tervikvaade puudub nii riigil kui kohalikel omavalitsustel, vanemaealiste heaolu puudutavad murekohad ei ole teiste valdkondade poliitikameetmetesse integreeritud ning puudub ka poliitikameetmete kujundamiseks vajalik analüütiline andmestik. Seega vajab vanemaealiste teema käsitus koordineerimist ja laiapõhjalist koostööd.

Enamasti käsitatakse vanemaealistena 65-aastaseid ja vanemaid inimesi, kuid see ei ole ainus võimalus. Vananemise puhul on oluline silmas pidada, et nn vanemaealise ea piirid ja arusaam vanemaealistest on muutub pidevalt ja sõltub konkreetsest kontekstist.¹⁶ Eestis ei ole asjakohane võrdsustada pensioniiga ja tööea lõppu, sest pensione makstakse koos töötasuga ning see on üks põhjuseid, miks umbes 25% vanaduspensionäridest töötab. Vanemaealiste poliitika kujundamisel arvestatakse vananeva ühiskonna põhimõtetega, muutuva eluea pikkusega ja teiste vananemisega seotud aspektidega.

¹⁶ nt: ÜRO definitsiooni järgi peetakse eakaks üle 60-aastast inimest; statistikud kasutavad nn vana ea defineerimiseks sageli 65. eluaastat peamiselt põhjusel, et see on olnud levinuim pensioniiga maailmas; tööhõives määratletakse vanemaealised üldjuhul 55–64-aastastena, statistikas vaadatakse aga kuni 74-aastaste tööhõivet; tervishoiualastes uuringutes käsitletakse vananemise algust juba 45-aastasena.

Võrreldes teiste Euroopa riikidega iseloomustab Eesti eakaid suhteliselt **vähene sotsiaalne kaasatus**. Euroopas on alates 2010. aastast arvatud aktiivsena vananemise indeksit (*Active Ageing Index*¹⁷). Indeks iseloomustab vanemaealiste töötamist, ühiskondlikku aktiivsust (sh teiste pereliikmete abistamist ja hooldamist), tervist ja isiklikku toimetulekut ning sotsiaalset aktiivsust ja soodustavat keskkonda. Peale tööhõive on kõigis teistes aktiivsena vananemise valdkondades Eestil suur arenguruum.

Võrreldes Euroopa eakaaslastega on vanemaealised ühiskonda oluliselt vähem kaasatud¹⁸, sh osalevad vähem vabatahtlikus tegevuses ja poliitikas ning tegelevad vähem hobidega. Vanemaealisi kaasavad esinduskogud ei ole levinud¹⁹ ning ka vabatahtlik tegevus saab alles hoogu²⁰. Digipädevuse puudumine ajal, kui arvutikasutus on kujunenud igapäevase elu osaks, piirab vanemaealiste ligipääsu teabele ja suhtlusele. Arvutit kasutab 65–74-aastastest inimestest vaid 55% ning internetti 65%²¹.

Vanemaealiste aktiivset osalemist ühiskonnaelus toetab ka **strateegiline partnerlus** (2022–2024), millega luuakse vanemaealiste huvikaitse organisatsioonide koostöövõrgustik ja toetatakse selle tegevusi.

Vanemaealised on võrreldes ülejäänud elanikkonnaga suuremas vaesusriskis. Vanemaealiste ja eriti üksi elavate 65-aastaste ja vanemate inimeste suhtelise vaesuse risk on mõnevõrra vähenenud, kuid on endiselt oluliselt suurem (vastavalt 41,4% ja 76,8%) kui kogu elanikkonnal (15,2%). Samas ohustab absoluutne vaesus neid pea kaks korda vähem kui kogu elanikkonda. Keskmise pension (2021. aastal 552 eurot) moodustab keskmisest palgast umbes 40%, mis tagab vaid baassissetuleku, hoides vanemaealised absoluutsest vaesusest väljas, kuid jättes nad suhtelisse vaesusesse²². Samas on näha, et maksumaksjate vähenemise ja pensioni II samba vabatahtlikuks tegemise tulemusel on keskmise pensioni ja keskmise palga suhe tulevikus veelgi vähenemas. Vanemaealiste kõrget suhtelise vaesuse määra mõjutavad eelkõige üksi elamine ja halvenev tervis, mis ei võimalda tööelus osaleda ja lisisissetulekut teenida. Mida vanem on inimene, seda sagedamini hindab ta oma leibkonna rahalist toimetulekut mitterahuldavaks, seejuures 12% üle 65-aastastest inimestest hindab, et nende sissetulekud ei ole piisavad ka vältimatute kulutuste tarbeks.

2020. aastal töötas 50–74-aastastest inimestest 58,1%, võrreldes Euroopa eakaaslastega on see näitaja kõrgem, kuid vanemaealiste töösoovijate ja tööotsijate hulk lubab arvata, et potentsiaal töötada on suurem. Vananemisega seotud hoiakud mõjutavad vanemaealiste elukvaliteeti ja heaolu – vanemaealiste ühekülgne kujutamine soodustab vanuseliste eelarvamuste ja stereotüüpide teket. Vanuselist diskrimineerimist tajutakse ja kogetakse enim töösuhetes. Tööandjad omistavad vanemaealistele väiksemat tootlikkust või riski töölt terviseprobleemide tõttu puududa. Vanemaealiste aktiivne tõrjumine tööturul on asendunud pealiskaudse sallivusega²³, kuid tööturul valitsev vanusesurve, kus üle 40-aastaseid peetakse kahaneva konkurentsivõimega inimesteks ning üle 60-aastaseid tööturu jaoks liiga vanaks, pikendab

¹⁷ <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/active-ageing-index/active-ageing-index>

¹⁸ 2018. aasta aktiivsena vananemise indeksi kohaselt asus Eesti 28 Euroopa Liidu liikmesriigi hulgas 21. kohal. <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/active-ageing-index/active-ageing-index/profiles/EE>

¹⁹ 2020. aasta seisuga tegutseb Eestis 9 eakate nõukogu. Vanemaealiste strateegilise partnerlusega soovitakse eakate nõukogude arvu suurendada 16-ni 2022. aastaks.

²⁰ Aastatel 2018–2020 viidi ellu katseprojekt, mille eesmärk oli välja töötada üle-eestiliseks rakendamiseks sobiv koostöömudel vabatahtlike kaasamiseks ja rakendamiseks hoolekandevaldkonnas. Selle mudeli üle-eestiliseks rakendamiseks viiakse ellu jätkuprojekt, mis algas septembris 2021 ja kestab 26 kuud. <https://kodukant.ee/uudised/vabatahtlike-kaasamise-mudeli-rakendamine-hoolekandes/>

²¹ Allikas: statistikaamet https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_infotehnoloogia_infotehnoloogia-leibkonnas/IT32/table/tableViewLayout2

²² Suhtelise vaesuse piir 2019. aastal oli 611 eurot.

²³ 2018. aasta tööturul ealise diskrimineerimise uuring

töötöinguid ning on passiivsuse üks peamisi põhjuseid. Vanuselist diskrimineerimist esineb ka finantsmaailmas ning toodete ja teenuste tarbimisel.

Vanemaealised on haavatavad ka **väärkohtlemise**, hülgamise ja hooletusse jätmise ning väärrikuse ja lugupidamise kaotuse suhtes. Vanemaealiste vastu suunatud vägivald peamised põhjused on lähedaste sotsiaalsed ja vaimse tervise probleemid. On alust eeldada, et vanemaealiste depressioon on aladiagnoositud ja -ravitud, kuid juba diagnoositud kõrge depressiivsuse tase (nt 75+ vanuses naistel 17%) näitab, et vaimsele tervisele on vaja senisest enam tähelepanu pöörata.

Tegevussuunad

Vanemaealiste heaolu ja ühiskonnaelus osalemise toetamine. Selleks tuleb:

- arvestada vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtetega; võimestada vanemaealiste huvikaitse- ja esindusorganisatsioone ja nende võrgustikke, samuti toetada vanemaealiste esinduskogude loomist kohalike omavalitsuse juurde; edendada vanusesõbraliku ühiskonna kujundamist, sh töötada välja ja juurutada Eestis vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtted;
- kaasata enam vanemaealisi poliitikakujundamisesse, et arvestada nende vajadustega igas eluvaldkonnas ja anda võimalus nende heaolu puudutavates otsustes kaasa rääkida;
- luua vanemaealistele võimalused aktiveerivateks tegevusteks ja vabatahtlikuks tööks, keskendudes äsja tööhõivest lahkunud inimestele, kellele on tarvis pakkuda tuge ja teadmisi, kuidas säilitada sotsiaalselt aktiivset elustiili;
- murda stereotüüpset mõtlemist ning vanemaealise töötajaskonna ebavõrdset kohtlemist ja tõrjumist tööturul; muuta tööandjate ja töötajate negatiivseid hoiakuid avalikkuse teadlikkuse suurendamise, tööandjate mitmekesisuse juhtimise oskuse suurendamise ja vanemaealiste vajadusi arvestavate teenuste arendamise kaudu; suurendada vanusesurvevastase teavitusega ühiskonnas sallivust ning suunata tööandjaid ja töötajaid nägema vanemaealist töötajat kui konkurentsivõimelist ja võrdset partnerit.

Vanemaealiste rahalise heaolu suurendamine ja pensionisüsteemi kujundamine. Selleks tuleb:

- suurendada inimeste teadlikkust ja võimekust oma vanaduspõlve rahalise heaolu tagamiseks, mida tehakse pensioni kompetentsikeskuse abil, mis pakub inimestele juba varasest tööeest pensionipõlve planeerimiseks erapooletut, asjalikku ja lihtsat nõu ning tööriistu;
- kujundada järjepideva analüüsimise toel kestlik pensionisüsteem, mis tagab adekvaatse sissetuleku, sh üksi elavatele inimestele;
- hinnata pensioni II samba vabatahtlikuks muutumise ja uute töövormide kasutuselevõtmise mõju inimeste tuleviku rahalisele heaolule ning luua täiendavaid võimalusi vahendite pensionisüsteemi juurde toomiseks, sh arendades kogumispensionil põhinevaid pensioniskeeme.

Vanemaealistele suunatud ennetava sotsiaaltöö edendamine. Selleks tuleb:

- luua teadlikkust suurendavad meetmed ja ennetavad sekkumised, pidades silmas, et praegused valikud mõjutavad otseselt iseseisvat hakkama saamist tulevikus, ning parandada inimeste teadlikkust oma õigusest küsida ja saada abi. Teave abi saamise võimalustest peab olema lihtsasti leitav ning vanemaealiste jaoks arusaadav;
- tugevdada kohaliku tasandi ennetustööd ja vabatahtlikku tegevust, sh leppida kokku kohalike omavalitsuste roll ja vastutus, et leida üles abi ja tuge vajavad vanemaealised inimesed.

Eelkõige peab muutuma aktiivsemaks eakatele suunatud ennetav sotsiaaltöö²⁴. Toetada tuleb piirkondlikke algatusi ja kohaliku tasandi ennetustööd ning vaadata üle kohaliku omavalitsuse roll ja vastutus ennetustegevuste korraldamisel;

- toetada vanemaealiste vaimset tervist ning ennetada väärkohtlemist nii kodudes kui hoolekandeesutustes. Erilist rõhku tuleb panna vanemaealiste vaimsele tervisele, kogukonnas positiivsete hoiakute kujundamisele, sotsiaalsele kaasamisele ja diskrimineerimise kaotamisele. Oluline on suurendada spetsialistide teadlikkust (sh KOV) eakate vaimsest tervisest ja selle hoidmise võimalustest, samuti inimeste teadlikkust aktiivsena vananemisest.

---

²⁴ Allikas: Riigikontrolli audit 2021

<https://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Auditiaruanded/tabid/206/Audit/2536/language/et-EE/Default.aspx>

Siht 4: Eesti sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu

Eesti hoolekandepoliitika ülesanne on toetada inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu. Alaeesmärk keskendub sotsiaalhoolekande ja sotsiaalse turvatunde arengule:

- Sotsiaalhoolekanne toetab pikka ja kvaliteetset tööelu, ühiskonnaelus osalemist ning iseseisvat ja väarikat elu kodus nii kaua kui võimalik.
- Inimesed saavad probleemide tekkimist ja süvenemist ennetavat ajakohast, kvaliteetset ja jätkusuutlikku hoolekandelist abi võimalikult kodu lähedal.
- Vajalik abi on kvaliteetne ja lihtsasti kättesaadav, sõltumata inimese elu- või asukohast.
- Toimiv ohvriabi korraldus aitab ennetada ja leevendada vägivallakuritegude mõjusid.

Mõõdikud

Mõõdiku nimetus	Selgitus
Kodust iseseisvat toimetulekut toetavate teenuste ja ööpäevaringse institutsionaalse hooldusteenuse saajate suhtarv	Näitab avahooldusteenuseid kasutavate eakate, tööealiste puudega inimeste ja psüühiliste erivajadustega inimeste ning ööpäevaringseid institutsionaalseid hooldusteenuseid saavate inimeste suhtarvu. Eesmärk on see, et avahooldusteenuste kasutajate arv teenust vajavate inimeste hulgas kasvaks ning ületaks institutsionaalset teenust saavate inimeste arvu. Arengukava raames võetakse eesmärk sihttaset suurendada. Tegelik tase on 1,1 (2020. a andmed).
Suure hoolduskoormusega (20 ja enam tundi nädalas) 16-aastaste ja vanemate inimeste osakaal	Protsent näitab suure hoolduskoormusega vähemalt 16-aastaste osatähtsust samaealiste seas. Suur hoolduskoormus tähendab vajadust abistada või hooldada mõnd leibkonnaliiget vähemalt 20 tundi nädalas. Arengukavas võetakse eesmärk sihttaset vähendada. Tegelik tase on 2,3% (2021. a andmed).

Olukorra kirjeldus

Eesti hoolekande **korraldus on keeruline ja vajab ajakohastamist**. Abi andmine on üles ehitatud eelkõige süsteemi loogikat ja spetsialistide töökorraldust silmas pidades, kus põhiline juhtumikorraldaja roll on abi vajavatel inimestel või nende lähedastel, kes peavad abi saamiseks pöörduma erinevatesse ametkondadesse. Samas ei olda sageli teadlikud riigi ja kohalike omavalitsuste võimalustest ja kohustustest abivajaduse korral tuge pakkuda või ei julgeta valitsevate stereotüüpide tõttu abi saamiseks pöörduda²⁵. Inimeste vajaduste vaatest on turvavõrk auklik nii valdkonna sees kui üleminekul näiteks tervishoiust hoolekandesse või hoolekandest tööturuvaldkonda. Samuti esineb lünki lastele mõeldud teenuste puhul tööealiste teenustele või tööeast vanaduspensioniiikka liikumisel. Ehkki sotsiaalteenuste pakkumine

²⁵ Näiteks 2020. aasta tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuringu kohaselt väitis 62% täiendavalt abivahendit või teenust vajavatest inimestest, et nad ei ole abivahendi või teenuse saamiseks viimase 30 päeva jooksul kuhugi pöördunud. Teenustest/abivahenditest ilmajätetuse peamiste põhjustena nimetati muu hulgas teadmatust, kuhu abivahendite/teenuste saamiseks pöörduda.

kohalikes omavalitsustes on viimastel aastatel kasvanud, on hoolekandeline abi kättesaadavus ja kvaliteet omavalitsuseti ebaühtlane²⁶.

Abivajaduse hindamine ja abi osutamine ei vasta enam ühiskonna arengule²⁷. Eri valdkondade (sh haridus, tervis, sotsiaal- ja töövaldkond) ja haldustasandite (riik ja kohalik omavalitsus) vahel killustunud korraldus jätab osapoolte rollid ebaselgeks, mis toob kaasa asjaolu, et abi andmist ei koordineerita piisavalt tulemuslikult ning abi ei osutata terviklikult. Abivajaduse hindamise ja abi osutamise dubleerimine eri valdkondades suurendab ressursikadu ja takistab kiirelt vajaliku abi saamist. Abivajaduse varajast märkamist raskendab aga tervikliku ülevaate puudumine ja ka vähene oskus kaasata kohalikke algatusi.

Murekoht on eri valdkondade ja tasandite vahel **info liikumise takistused**. Infosüsteemid on üles ehitatud ühe valdkonna keskselt ja enamasti teenusepõhiselt ega arvesta inimese vajadustele tervikliku lähenemise vajadusega. Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad ei saa riiklikest infosüsteemidest oma tööks vajalikke andmeid. Takistused andmevahetuses ja andmete ristkasutuses ei võimalda pakkuda proaktiivset abi ega teha kiireid menetlusotsuseid. Sageli peab inimene esitama samu andmeid erinevatele riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustele, mis tähendab, et andmete liikumine ametkondade ja otsustustasandite vahel võib kujuneda väga pikaks, enne kui jõutakse sobivate lahendusteni.

Sotsiaalvaldkonna ebapiisav **rahastamine** nii riigi kui kohaliku omavalitsuse tasandil halvendab teenuste kättesaadavust ja suurendab inimeste omaosalust, eelkõige näiteks asutusepõhise üldhooldusteenuse eest tasumisel. Suur maksekoormus teenuse rahastamisel viib teenusekasutajad ja nende lähedase vaesusriski ja võib suurendada lähedaste hoolduskoormust. Inimese terviklikest vajadustest lähtuvat teenusepakkumist raskendab ka hoolekande- ja tervisevaldkonna teenuste rahastamise erinev korraldus. Lisaks abi halvale kättesaadavusele võib vähene rahastus tuua kaasa olukorra, kus riigi ja kohalike omavalitsuste algatatud projektid jäävad lühiajalisteks ja ei jätku vajalikus mahus. Rahvastiku struktuurist tingituna on piirkondi, mis vajavad suuremat tuge, et tagada inimeste heaolu.

Teenusesaajate kulude jätkuva kasvu tõttu on vaja pakkuda lahendusi, kuidas tagada (kõige suurema) hooldusvajadusega inimestele kvaliteetsed ja rahaliselt kättesaadavad teenused ning motiveerida kohalikke omavalitsusi eelisarendama kodus elamist toetavaid teenuseid. Samuti tuleb pakkuda tulevikku vaatavaid jätkusuutlikke lahendusi pikaajalise hoolduse rahastamiseks (nt hoolduskindlustuse, pärandimaksu jm võimaluste kaudu). Selleks, et liikuda tulemuslikuma pikaajalise hoolduse süsteemi suunas, peaksid avaliku sektori pikaajalise hoolduse kulud kasvama vähemalt 2–2,5%ni SKP-st²⁸.

Valdkonna murekohaks on rahvastiku vananemise tulemusel pidevalt suureneva sotsiaalteenuste nõudlusega seotud **kvalifitseeritud tööjõu ebapiisavus** ning järjest komplitseeritumate probleemidega seotud vajadus spetsialistide teadmiste ja oskuste täiendamise järele. Töö abivajajatega on stressirikas ja vähese positiivse tagasisidega, kuid

---

²⁶ Allikas: minuomavalitsus.fn.ee

²⁷ Näiteks erivajadusega inimest ümbritsev toetussüsteem on üles ehitatud selliselt, et inimese jõudmine vajalike teenuste, toetuste ja soodustusteni on mitmel pool tihedalt seotud eelneva puude raskusastme tuvastamisega. Samas ei kirjelda puude raskusastme tuvastamine inimese abivajadust kõigis eluvaldkondades ega ka seda, millist abi ja teenuseid inimene tegelikult vajab.

²⁸ Maailmapanga uuring "Hoolduskoormuse vähendamine Eestis" (2017)

madalalt tasustatud²⁹ ja ühiskonnas vähe väärtustatud, mistõttu noored ei vali õppimiseks sotsiaalvaldkonna erialasid või ei asu õpitud erialal tööle ning olemasolevad töötajad lahkuvad töölt konkureerivatesse sektoritesse (tervishoid, kaubandus, teenindus). Kehtivad õppekavad ja õppevormid ning väljaõpe ei vasta tööturu uuenenud vajadustele. Sotsiaalvaldkonnas puudub keskne täiendkoolitussüsteem. Ühtlustamata on sotsiaalvaldkonna erialade kvalifikatsiooninõuete regulatsioon. Erialaorganisatsioonide esindatus tööjõuteemadel kaasa rääkimisel on vähene ning mõnel erialal puuduvad huvikaitseorganisatsioonid täielikult.

Hoolekande suund on toetada inimeste **võimalikult kaua kodus elamist**. Samas võivad kodus keskkonnas iseseisvat toimetulemist toetavate sotsiaalteenuste ebapiisav kättesaadavus^{30,31} ja ootejärjekorrad, teatud teenuste (nt sotsiaalne rehabilitatsioon) ebamõistlik korraldus ja teenuste killustunud osutamine jätta inimese talle vajaliku abita ning viivad tööturult kauemaks eemale nii teenust vajavad inimesed kui hoolduskoormuse tõttu ka nende lähedased. Lisaks halveneb inimeste tervises seisund, sest abi jõuab inimeseni liiga hilja, mis omakorda suurendab süsteemi kulutusi. Teatud juhtudel võib asutusepõhine hooldus saada sundvalikuks. Samas on ka **hoolekandeesutuste infrastruktuur** vananenud ning keerulisema hooldusvajadusega inimestele ei ole piisavalt teenusekohti.

Puudu on teenustest inimestele, kes iseseisvalt kodus enam elada ei saa, kuid ei vaja veel ka ööpäevaringset teenust hoolekandeesutuses. Senisest enam tähelepanu vajavad ka dementsuse diagnoosiga inimesed. Dementsus on tugevalt aladiagnostitud³² või diagnoos saadakse liiga hilja, kui abi tulemuslikkus on vähetõenäoline. Pakutavad teenused on vaja kujundada dementsusega inimeste ja nende lähedaste vajadustele vastavaks ning parandada ühiskonna teadlikkust dementsusest.

Tulevikku vaatavalt tuleb arvestada, et muutused inimeste hoiakutes ja väärtustes toovad kaasa muutused ka teenuste vajaduses ja pakkumises. Ekspertide sõnul võib eeldada, et praegu 50.–60. eluaastates olevad täiskasvanud ei soovi jääda enda lähedaste hooldada ning eelistavad pigem saada professionaalseid hooldusteenuseid enda kodus.

Abivajajate lähedased sageli ei soovi ega saa jääda tööturult eemale, mistõttu tuleb teenused üles ehitada nii, et lähedaste koormus keerulisemate kliendigruppide puhul on võimalikult hajutatud. **Hoolduskoormusega inimestele** on vaja tagada vähemalt minimaalsed sotsiaalsed garantiid, parandada nende teadlikkust ja oskusi nii abi küsida kui kodus hooldamist pakkuda ning leida võimalusi nende töö- ja pereelu paremaks toetamiseks. Samuti vajavad toetamist hoolduskoormusega inimeste huvikaitseorganisatsioonide teke ja tegevus.

²⁹ Sektori üks baasprobleeme on ka madal töötasu, mis on nii 2016. a kui ka 2021. a OSKA raporti alusel töölt lahkumise peamine põhjus. *Keskmine brutokuupalk oli Eestis 2020. aastal 1448 eurot. Sotsiaalvaldkonna põhikutealadel oli keskmine palk sellest oluliselt madalam, ligi 400 eurot võrra väiksem.*

³⁰ Näiteks 2020. aastal osutati koduteenuseid vaid 41% kogu hinnangulisest teenusevajadusest. Kodus elamist toetavate teenuste pakkumine on küll kasvanud, kuid mitte oodatud tempos võrreldes asutusepõhise hooldusega.

³¹ 2020. aastal kasutas koduteenust ligikaudu 8300 inimest, kuid tegelik hinnanguline vajadus oleks 20 000 teenusekoha järele. Vajadus on ka transporditeenuse järele, samuti eluruumide kohandamise järele. Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuringu (2020) kohaselt vajaks täiendavaid teenuseid kuni 76 000 inimest.

<https://www.sm.ee/sites/default/files/content->

[editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/hooldusvajaduse_uuring_som.pdf](https://www.sm.ee/sites/default/files/content-)

³² Eestis määratakse ametlik dementsuse diagnoos umbes 10% tegelikest juhtudest, samas elab Eestis hinnanguliselt 15 000–21 000 dementsussündroomiga inimest. Alzheimer Europe prognoosi põhjal kasvab dementsussündroomiga inimeste osakaal rahvastikus 2%-ni aastaks 2025 ning 3%-ni aastaks 2050.

Hoolekandesektor kasutab **vähe innovatsiooni**. Riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil ei kasutata maksimaalselt info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) võimalusi, et nutikate lahenduste abil parandada abivajavate inimeste elukvaliteeti ning avaliku sektori tõhusust ja riigijuhtimise kvaliteeti. Ka uute tehnoloogiate ja töövõtete juurutamine ning teenuste innovatsioon vajavad järeleaitamist, seejuures algatusi innovatsiooni- ja tehnoloogiarikkaks poliitikakujunduseks on tehtud³³.

Praegune sotsiaalteenuste **andmestike digitaliseerituse tase ja andmekvaliteet** ei ole piisav riigi ja kohalike omavalitsuste sotsiaalvaldkonna juhtimiseks ning poliitikakujundamiseks ega teadus- ja arendustöök. Andmete teisene kasutamine poliitikakujundamise, teenuste planeerimise ning teadus- ja arendustöök on keeruline ja aeganõudev. Eri valdkondade andmete ühendamine nendel eesmärkidel on takistatud organisatsiooniliste ja õiguslike, aga ka andmekvaliteedist tulenevate probleemide tõttu. Andmevahetus ning infosüsteemide toimimine ja edasiarendamine vajavad jätkuvalt tähelepanu.

On probleeme, millega sotsiaalhoolekandesüsteem on siiani vähe tegeleud. Oluliseks niisuguseks probleemiks on kasvanud **võlgnevus**. Puudujääke on nii ennetustöös, võlanõustamisteenuse kättesaadavuses kui inimeste teadlikkuses abi küsida. Ligikaudu 80 000 inimese suhtes on algatatud täitemenetlus võlgade sissenõudmiseks ja inkassovõlgnike arv on üle 90 000. Suurem osa võlgnikest on 31–50-aastased, kellest omakorda kolmveerand on mehed. Umbes 8000 vanemat on elatisraha võlgu kogusummas enam kui 33 miljonit eurot. Enamik võlgnikest on madala sissetulekuga, mis omakorda põhjustab vaesuse tekkimist.

Sotsiaalhoolekandesüsteemi arendamise osa on ka **ohvriabi arendamine**. Ohvriabi eesmärk on, et kõik kuriteo, vägivalda või ulatusliku mõjuga kriisijuhtumi ohvrid saavad õigeaegse, piisava ja asjakohase abi enda toimetulekuvõime säilitamiseks või taastamiseks nii, et nad suudavad eluga edasi minna parimal võimalikul moel.

2021. aastal registreeriti 25 982 kuritegu, neist kehalist väärkohtlemist 5646 ja seksuaalkuritegusid 753. Registreeriti 3760 perevägivallakuritegu ning perevägivalda tõttu hukkus kolm inimest (aasta varem 16 inimest).³⁴ Ohvriabisse jõudis 2021. aastal 4401 uut juhtumit, millega oli seotud 5488 inimest. Juhtumitega seotud osapooli oli ligi tuhat rohkem kui 2020. aastal. Suurem teadlikkus abivõimalustest on viinud pöördumiste arvu suurenemiseni. Osaliselt on kasvu taga ka varasemast suurem võimekus tegeleda terve perega tänu vägivaldast loobumise toetamise teenusele. Ohvriabi kriisitelefoni 116 006 tehtavate kõnede arv on kasvanud, pöörduiti 6238 korral, mis on neljandiku võrra rohkem kui 2020. Kõige sagedamini pöörduakse kriisitelefoni seoses perevägivaldaga.³⁵

Kuigi ohvriabis on viimastel aastatel olnud kiire positiivne areng, et tagada vägivalda või muud traumeeriva mõjuga sündmust kogenud inimestele parimad lahendused enda toimetuleku taastamiseks, ei saa tänase seisuga kindel olla, et kõik kuriteo või vägivalda ohvrid saavad õigeaegse, piisava ja asjakohase abi. Ohvriabiteenuste kättesaadavuse olulisemad probleemid on seotud nii spetsialistide kui tavainimeste väheste oskustega abivajajat märgata ja asjakohast abi pakkuda. Spetsialistidel on vähene teadlikkus trauma mõjudest kannatanule, alati ei osata ära tunda traumareaktsioone ja neile adekvaatselt reageerida. Ohvriabist ei olda Eestis piisavalt teadlikud ning paljud, kes ohvriabiteenuseid vajaks, ei saa neid. Enamik ohvreid ei jõua

³³ Roheline raamat „Tehnoloogiakasutuse suurendamine inimese igapäevase toimetuleku ja heaolu toetamiseks kodus“ on aruteludokument, mille eesmärk on ergutada mõttevahetust sotsiaalsektoris uuendusliku tehnoloogia rakendamise teemal ning annab seega mitmekesiseid ideid edasiseks aruteluks.

³⁴ Kuritegevus Eestis 2021. Justiitsministeerium. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/>

³⁵ Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, ohvriabi ja ennetusteenuste osakond.

erinevatel põhjustel ohvriabiteenusteni, sellest annavad tunnistust elanikkonna uuringud.³⁶ Murekohaks on ka ohvriabi väljareageerimise võimekuse suurendamine. Psühhosotsiaalse kriisiabi lisandumine ohvriabi kohustuste hulka on muutnud ohvriabitöötajate tööülesandeid. Ka vägivaldajuhtumites on ohvriabitöötaja roll muutumas aktiivseks võrgustikutöö ja piirkondliku koostöö juhiks, et tagada ohvrite terviklik abistamine ja senisest sagedasem ohvriabini jõudmine. Uuenenud tööülesannete ja suurenenud ootuste puhul ei ole alati tagatud piisavad inimressursid kõigega kiireks toimetulekuks. Laiemalt vägivalda ennetamiseks ja ohvriabisse pöördumise hõlbustamiseks vajab lähiaastatel tähelepanu stigmatiseerimise vähendamine (eriti nt seksuaalvägivalda puhul) ning ühiskonna teadlikkuse suurendamine, samuti ressursside otstarbeka kasutamise eesmärgil ohvritele pakutavate tugiteenuste omavahelise koostöö koordineerimine. Oluline sihtrühm, kelle abistamisel veel suuri edusamme pole tehtud, on multiprobleemsed, kõrvalabi või järelevalvet vajavad vägivaldaohvrid. Vägivalla toimepanijatega on vaja senisest veelgi enam tegeleda, sh sidudes ohvri abistamise ja töö vägivalda toimepanijaga selliselt, et ohvri õigused on tagatud ja vägivalda jätkumine takistatud.

Eesti sotsiaalsüsteem saaks senisest oluliselt rohkem panustada ÜRO kestliku arengu³⁷ ja Euroopa Liidu kliimaeesmärkide³⁸ saavutamisse. Osa sotsiaalsest taristust ja eluasemefondist on jätkuvalt vähetõhus, halvasti ligipääsetav ja keskkonda koormav. Inimeste elu lihtsustavaid nutivõimalusi ei ole ära kasutatud. Probleemiks on vähene keskkonnasäästlikkus inimeste käitumises, mis aitab kaasa näiteks vaesusriski süvenemisele. Sotsiaalvaldkonna investeeringud ja praktika peavad senisest oluliselt enam kaasagsete lahendustega kaasas käima.

Tegevussuunad

Muudatuste tegemisel lähtutakse esmajoones inimese vajadustest. Eesmärk on minna sotsiaal-, tervise- ja töövaldkonnas üle inimese eluteekonda ja vajadusi arvestavatele lõimitud teenuste pakkumisele, mida toetab tõendus põhiste keskkonnasäästlike digitaalsete lahenduste kasutuselevõtmine ja andmete lõimitud kasutamine. Sotsiaalhoolekande korraldamine on terviklik protsess, mis algab abi vajava inimese märkamisest ja abivajaduse hindamisest.

Abi andmise korraldamine esmajärjekorras kohalikul tasandil. Selleks tuleb:

- ehitada abi andmise teekond üles, lähtudes inimese terviklikust abivajadusest ning selliselt, et see algaks eelistatult kohalikest omavalitsusest, kus hinnatakse inimese abivajadust ning suunatakse inimene vastavalt kohaliku omavalitsuse või riiklike teenuseid saama. Kui inimene vajab abi samal ajal mitmest valdkonnast, tuleb tagada sellise abi koordineeritud osutamine. Abi saamine peab olema võimalikult bürokraatiavaba, inimese ja tema lähedaste halduskoormust vähendav ning abi osutamise teekond inimesele lihtsasti arusaadav. Seejuures tuleb kehtestada abi andmise korraldusmudel – inimeste liitumine süsteemiga ja selles liikumine ning koordinatsioonisüsteemi ja integreeritud teenuste rahastusmudel;
- hoolekandeline abi kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamisel toetada kohalike omavalitsuste toimimist, tuge keskvalitsuselt ja toimivat järelevalvet. Algatada tuleb arutelu ja leppida kokku, millised on kohalikes omavalitsustes aktsepteeritavad erinevused teenuste osutamises

³⁶ Vt nt FRA (2014). Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims. Luxembourg: Publications Office of the European Union; Espenberg, K., Kiisel, M., Lukk, M., Soo, A., Themas, A., Themas, E., & Villenthal, A. (2017). Kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuring. Tartu: Tartu Ülikool; FRA (2021). Fundamental rights survey. <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs>

³⁷ ÜRO säästva arengu eesmärgid on avaldatud: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>

³⁸ Euroopa Liidu kliimaeesmärkide kohta leiab täpsemat teavet Keskkonnaministeeriumi veebilehelt: <https://www.envir.ee/et/ELeesmargid>

(kättesaadavuse tagamises ja kvaliteedis) ning tagajärjed, kui kohalik omavalitsus talle pandud ülesandeid ei täida;

- vajaliku abi inimeseni jõudmise tagamiseks kehtestada riiklikul tasandil teatud baastasemed ja miinimumnõuded, mida kohalikud omavalitsused saavad kohandada, ning luua meetmeid lähtuvalt hinnatud abivajadusest ja kohalikest oludest. Miinimumnõuded hoolekandeteenuste ja kvaliteedile peavad olema üle riigi sarnased, seejuures on eritähelepanu all need piirkonnad, mis vajavad järeleaitamist.

Kohaliku tasandi meetmete kättesaadavuse parandamine. Selleks tuleb:

- tagada terviklik lähenemine olemasolevate piiratud vahendite jaotamisel kohalike omavalitsuste sees ja vahel, et tagada vajaliku abi kättesaadavus elukohast sõltumata;
- otsida lahendusi, kuidas soodustada väärtuspõhist lähenemist ning motiveerida kohalikke omavalitsusi probleeme ennetama ja eelarvet kõige tõhusamalt kasutama;
- töötada välja sotsiaalteenuste kulumudelid ja tööriistad, mis aitavad kohalikel omavalitsustel eelarvet paremini planeerida. Võtmeküsimus on, kuidas ja milleks täpsemalt kohaliku omavalitsuse tasandile raha juurde tuua. Perspektiivikam on olukord, kus riik loob rahastusinstrumendid, mis võimaldavad kohalikul omavalitsusel teenuseid tulemuslikumalt korraldada;
- otsida lahendusi, kus kohalikele omavalitsustele antakse võimalus riigi raha ise parema äranägemise järgi kasutada ning teenuseid vastavalt oma piirkonna elanike vajadustele arendada. Isikukeskse erihoolekande teenusemudeli rakendamine (nn ISTE projekt psüühiliste erivajadustega inimestele) on sotsiaalvaldkonnas parim näide, kuidas teenuseid kohalikul tasandil korraldada ja rahastada. Samas jääb riigile roll kohalikele omavalitsustele toe pakkumisel, mille puhul võetakse arvesse ka regionaalset eripära ning julgustatakse kohalikke omavalitsusi tihedamale koostööle. Kohalikele omavalitsustele saavad tuge pakkuda ka kogukonnad ning vabatahtlike ressursside sihipärane ja järjepidev kaasamine, mis võtab koormust sotsiaaltöölt ning aitab ennetada ja leevendada probleemide tekkimist ja kuhjumist.

Avaliku raha suunamine senisest enam kogukonnapõhiste, kodus elamist ja toetatud elamist võimaldavate teenuste arendamisse, mahtude suurendamisse ja kvaliteedi (sh tulemuslikkuse) parandamisse. Selleks tuleb:

- arvesse võtta seda, et hoolekandetasutuste infrastruktuur on vananenud ning keerulisema hooldusvajadusega inimestele (nt dementsusega inimesed) ei ole piisavalt kohti. Investeeringud institutsionaalsesse hooldusesse võimaldavad pakkuda kvaliteetseid teenuseid neile, kelle kodus elamist ei ole võimalik enam toetada;
- pakkuda teenuseid koordineeritult ning tihedas koostöös terviseteenustega. Iseseisvat hakkamasaamist aitavad toetada ka tehnoloogilised abivahendid;
- kasutusele võtta abitehnoloogiad nii inimeste kodudes kui teenusekeskkondades (nt hoolekandetasutused). Oluline on, et nutikad lahendused muutuksid inimesele kättesaadavamaks, sh hinna poolest. Lahenduste kasutamisel peab olema tagatud juhendamine ja kasutajatugi.³⁹

Teenuste arendamisel inimese terviklikust abivajadusest lähtumine ning pakutava abi parem koordineerimine ja integreerimine. Selleks tuleb:

---

³⁹ Tehnoloogiarikka hoolekande suunad annab roheline raamat „Tehnoloogiakasutuse suurendamine inimese igapäevase toimetuleku ja heaolu toetamiseks kodus“, 2020, Sotsiaalministeerium, https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/roheline_raamat_tehnoloogiakasutuse_suurendamine_inimese_igapaevase_toimetuleku_ja_heaulu_toetamiseks_kodus.pdf

- parandada riigi ja kohalike omavalitsuste dialoogi, et osapoolte ootused ja ülesanded teineteisele oleksid selgemad. Näiteks vajab erihoolekande korraldus suuremahulisi muutusi, sealhulgas rahastamise korralduses ning vastutuse jagunemises riigi ja kohalike omavalitsuste vahel, aga ka muude avalike teenuste kättesaadavuse tagamises ning töötamise võimaluste parandamises, et inimesed oleksid kogukonda paremini kaasatud;
- parandada taastusravi ja sotsiaalse rehabilitatsiooni korraldust;
- inimeste majandusliku toimetuleku parandamiseks ja tekkinud võlgadega toimetulekuks arendada võlanõustamisteenust, parandada teenuse pakkumist üle Eesti ning koostada valdkondadeülene võlgade tekkimise ennetamise ja leevendamise tegevuskava;
- vaesuse vähendamiseks ja inimeste iseseisva toimetuleku parandamiseks arendada toetavaid teenuseid, täiendada toimetulekutoetuse kui viimase abinõu skeemi ning parandada tervisliku toiduabi kättesaadavust vastavalt toidujäätmete tekke ennetamise ja kvaliteetse toidu annetamise edendamise tegevuskavale 2021–2026⁴⁰.

Ohvriabiteenuste piisava ja võrdväärse kättesaadavuse tagamine Eesti eri piirkondades. Selleks tuleb:

- kindlaks määrata ohvriaga tegelevatele spetsialistidele esitatavad nõuded ja pädevus;
- ühtlustada ja korrastada ohvriabi vabatahtlikele esitatavate nõuete ja kaasamise süsteem vastavalt nende tööõikudele;
- kuriteo- ja vägivallaohvrite abistamiseks muuta ja täiendada ohvriabi seadust ka psühholoogilise abi ja kuriteoohvritele mõeldud hüvitiste seisukohast;
- kaasajastada ametiasutustevahelist andmete edastamist puudutavad seadusesätted.

Riigi ja kohalike omavalitsuste vahelise koostöö ja partnerluse tugevdamine ning kogukondlike algatuste kaasamine ja sellest tulenevate õiguste ja kohustuste kokkuleppimine. Selleks tuleb:

- teatud teenuste puhul soodustada vähemalt maakondlikku või piirkondlikku koostööd, mis annaks mastaabiefekti ja võimaldaks koondada vajalikus mahus kompetentsi;
- kohalike omavalitsuste teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi tõstmiseks suurendada riigipoolset tuge, juhendamist ja koostööle julgustamist.

Ühiskonna väärtuste teisenemine ja suhtumise mõjutamine ning sallivuse kasvatamine⁴¹. Selleks tuleb:

- täpsustada sotsiaalvaldkonna tööjõu kvalifikatsiooni regulatsioon ning vaadata üle kutsestandardid. Sotsiaalvaldkonna tööjõu kvalifikatsioonibaas algab tööturuvajadustega vastavuses olevatest õppekavadest ja koolitustest ehk kvaliteetsest täiend- ja tasemeõppest, mida täiendavad spetsiifilised koolitused kitsamale sihtrühmale;
- täpsustada õppekavasid ja õppe sisu. Õppekavadest ja eelkõige õpetatava sisust sõltub otseselt, milliste oskustega inimesed tööturule suunduvad ja milliseid väärtusi nad esindavad. Õppeasutus saab arenevat sotsiaaltöötajat ja tema väärtushinnanguid olulisel määral kujundada ning anda õppetöö käigus ka mõtteainet selle kohta, kas valitud eriala tema isikuomadustega kokku sobib. Õppevormid peavad soodustama kiiret ja paindlikku teadmiste ja oskuste omandamist ning ümberõpet⁴². Oluline on tagada, et ka valdkonnas tegutsevad juhid on kompetentsed, mistõttu peavad ka neile olema kehtestatud kvalifikatsiooninõuded;

⁴⁰ https://www.sm.ee/sites/default/files/toidupaastmise_tegevuskava.pdf

⁴¹ OSKA ekspertide hinnangul [täpsem viide lisatakse hiljem, kui OSKA raport on valmis]

⁴² OSKA raportis on välja toodud hulk ettepanekuid nii täiend- kui tasemeõppe sisu ja korralduse parandamiseks, sh nii kutse- kui kõrghariduse vaatest. [täpsem viide lisatakse hiljem, kui OSKA raport on valmis]

- võimendada sotsiaalvaldkonna töötajate huvikaitsetegevust, sh partnerlust sektori tööjõuga seotud kitsaskohtade lahendamisel. Vähem tähtis ei ole sotsiaalvaldkonna erialade väärtustamine ühiskonnas laiemalt, mistõttu on vajalik töötada välja motivatsioonipakette ning luua toimiv töötajate tunnustamise süsteem.

Pikaajalisi reforme toetavate infosüsteemide arendamine ja jätkusuutliku rahastamise tagamine. Selleks tuleb:

- luua tervikvaade andmete ühisele kasutamisele ja ühesugune klassifikatsioon ning arendada andmete ühesugust mõistmist tervise- ja sotsiaalsektori vahel;
- korraldada andmevahetus inimese jaoks, pidades silmas, et inimene võib vajada teenuseid mitmest valdkonnast. Seejuures on eriti oluline andmete riskasutuse võimaldamine ja andmete ühetaoline mõistmine eelkõige tervise- ja sotsiaalsektori vahel;
- teha kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatele kättesaadavaks andmed riiklikest infosüsteemidest, et inimest nõustada ja valdkonna strateegilist arengut planeerida. Infotehnoloogilised lahendused peavad lihtsustama andmete tõlgendamist ja loetavaks tegemist nii sotsiaaltöötajatele kui klientidele.

Siht 5: Eestis on naistel ja meestel kõigis ühiskonnaelu valdkondades võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus ning vähemusrühmadele on tagatud võrdsed võimalused eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemisekssooline võrdsus ja vähemusrühmade võrdsed võimalused

Siht keskendub kahele teemavaldkonnale:

- Suurendada ühiskonnas soolist võrdsust, st toetada liikumist olukorra poole, kus kõigil naistel ja meestel on kõigis ühiskonnaelu valdkondades võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus.
- Toetada vähemusrühmade võrdsust kohtlemist ning edendada nende võrdseid võimalusi end teostada ja ühiskonnaelus osaleda, sh ligipääsetavuse suurendamise kaudu.

Mõõdikud

Mõõdiku nimetus	Selgitus
Nende inimeste osakaal, kes enda arvates kuuluvad mõnda gruppi, mida Eestis diskrimineeritakse	Mõõdik näitab tajutud grupipõhist diskrimineerimist ja gruppi kuulumist. Põhineb Euroopa Sotsiaaluuringus esitataval küsimusel „Kas Te enda arvates kuulute mõnda gruppi, mida siin riigis diskrimineeritakse?“. Arengukava raames võetakse eesmärk sihttasel vähendada. Praegune tegelik tase on 7,9% (2018.a andmed).
Naiste ja meeste keskmiste tunnipalkade vahe ehk sooline palgalõhe	Mõõdik näitab naiste ja meeste (eba)võrdsust tööturul ning ühiskonnas laiemalt. Soolise palgalõhe kujunemisel mängivad rolli paljud erinevad tegurid, sh ühiskonnas jagatud arusaamad soorollidest. Sooline palgalõhe mõjutab sissetulekust sõltuvate hüvitiste ja pensionide kaudu ka naiste ja meeste elukvaliteeti kogu elu vältel. Tegemist on olulise näitajaga, mis peegeldab üldist soolist ebavõrdsust ning meeste ja naiste erinevat väärtustamist, erinevalt jagunevaid õigusi, kohustusi, võimalusi ja vastutust ühiskonnas. Arengukavaga võetakse eesmärk soolist palgalõhe vähendada. Hetkel tegelik tase 14,9% (2021. a andmed).
Ligipääsetavuse indeks	Mõõdik näitab kohalike omavalitsuste keskmist võimekust tagada ligipääsetavus 15 lävendi alusel. Arengukava raames võetakse eesmärk sihttasel suurendada. Praegune tegelik tase 35,5% (2020. a andmed).

Olukorra kirjeldus

Eesti soolise võrdõiguslikkuse olukorda iseloomustab Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituudi (EIGE) soolise võrdõiguslikkuse indeks⁴³. Skooriga 61,6 punkti 100-st oleme 2021. aastal EL-is 17. kohal, jäädes 6,4 punktiga alla EL-i riikide keskmisele. Kuigi võrreldes 2010. aastaga on Eesti indeksi näitaja kasvanud 8,2 punkti võrra, on indeksi kasvutempo pärast 2018. aastat pidurdunud, kasvades vaid 0,9 punkti võrra. Sooline ebavõrdsus on oma olemuselt

⁴³ <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/country/EE>

struktuurne probleem, mille ilmingud avalduvad EIGE indeksi järgi kõigis peamistes sotsiaalse elu sfäärides – töö, tervis, haridus, võim, ajakasutus ja raha. **Sooliselt kihistunud ühiskond**, kus võim ja ressursid jagunevad kahe kõige suurema sotsiaalse grupi vahel ebavõrdselt ning naised ja mehed väärtustatakse erinevalt, on takistuseks nii inimeste põhiõiguste realiseerimisele kui ka ühiskonna jätkusuutlikkusele ja sotsiaalsele sidususele. Sooline kihistumine takistab inimeste elukvaliteedi paranemist ning majandusliku ja sotsiaalse heaolu suurenemist.

Soolise ebavõrdsuse üheks juurpõhjuseks on ajaloolis-kultuuriliselt välja kujunenud **soosüsteem** ning ühiskonnas endiselt levinud **stereotüüpsed arusaamad meeste ja naiste rollidest ühiskonnas**, mis piiravad inimeste valiku- ja eneseteostusvõimalusi ning põhjustavad, taastoodavad ja süvendavad sotsiaalset ning majanduslikku ebavõrdsust, sh soolist segregatsiooni haridus- ja tööalastes valikutes, palgalõhet, tasustamata kodutööde ja hoolduskoormuse ebavõrdselt jaotust, soolist vägivalda, erinevusi naiste ja meeste tervise- ja riskikäitumises ning tervises ja elueas, samuti eriti noorte enese- ja kehakuvandis ning enesehinnangus. Üha digitaalsemas ühiskonnas tuleb tähelepanu pöörata ka sellele, et soolised stereotüübid ei mõjuta ainult inimeste langetatavaid otsuseid – need võivad kas teadliku või alateadliku tegevuse tulemusel **kanduda ka automatiseeritud otsuste tegemisse**, sh võivad tehisintellektil ning algoritmidel põhinevad **tehnoloogilised lahendused stereotüüpe ja eelarvamusi mitte ainult korrata, vaid ka võimendada**.

Majanduslikku heaolu mõjutab enim sooline ebavõrdsus tööturul, mis avaldub naiste ja meeste erinevates hõivenäitajates, hõivatuses tegevus- ja ametialadel ning töötasus. Eesti 20–64-aastaste naiste **tööhõive määr** on üks EL-i kõrgemaid. Samas on sooline hõivelõhe suurim 20–49-aastaste väikelastega naiste ja meeste seas. Selle peamiseks põhjuseks on **hoolduskoormuse ebavõrdne jaotus ning isade vähene osalus väikelaste eest hoolitsemisel, sh vanemahüvitise kasutamisel**.

Eestile on iseloomulik suur **sooline segregatsioon tööturul ja haridusvalikutes**. Tegevusalapõhine sooline segregatsioon on Eestis 2020. aastal 36,4%, mis on EL-is üks suuremaid. Naised õpivad ja töötavad rohkem erialadel, mis on ühiskonna toimimise jaoks olulised nii nüüd kui tulevikus, kuid on vähem väärtustatud ning seoses sellega ka vähem tasustatud (nt sotsiaal-, tervise- ja humanitaarvaldkonna erialad). 2021/2022. õppeaastal oli hariduse erialadel õppijatest mehi kõigest 10%, tervise ja heaolu erialadel 16% ning humanitaaria ja kunsti erialadel 31%. Samal ajal on kõige kiirema kasvupotentsiaali ja suurima tööhõivevõimega IKT-valdkonnas meeste osakaal õppurite seas üle 70%.

Soolist ebavõrdsust ja segregatsiooni ühiskonnas peegeldab ka **soolise tasakaalu puudumine otsustustasandil**, sh poliitikas ning avaliku ja erasektori otsustustasanditel. Naiste osatähtsus juhtivtöötajate seas on endiselt alla 40% ja ettevõtjate seas alla 30%. Ka kohaliku tasandi ja riigi otsustuskogudes ei ole soolise tasakaalu saavutamisel toimunud suurt läbimurret ning kuigi 2021. aastal ametisse astunud valitsus on sooliselt tasakaalus, on naiste osakaal KOV-i volikogudes ja Riigikogus jäänud pidama umbes 30% juures.

Kõik eelnevalt kirjeldatud probleemid väljenduvad omakorda soolises palgalõhes. Kuigi viimastel aastatel on sooline palgalõhe vähenenud (Statistikaameti andmeil 2021. aastal 14,9%), on naistöötajate keskmine tunnipalk jätkuvalt väiksem meestöötajate keskmisest tunnipalgast. Väiksematest sissetulekutest tingitud majanduslik sõltuvus võib muude tegurite kõrval takistada naistel vägivaldsest paarisuhtest lahkumist.

Kuigi sooline võrdsuslikkus on väärtus, mida kaitseb nii Eesti Vabariigi põhiseadus kui ka soolise võrdsuslikkuse seadus, ei ole naiste ja meeste võrdse kohtlemise põhimõttega seotud **õiguslik kaitse Eestis endiselt piisav ega piisavalt tõhus**. Üheks põhjuseks on kehv õigusteadlikkus – inimesed ei tea oma põhiõigusi ega otsese või kaudse diskrimineerimise puhul neile kehtiva kaitse võimalusi. Tööandjad ei ole sageli teadlikud neile soolise

võrdõiguslikkuse seadusest tulenevatest kohustustest või ei pea nende täitmist oluliseks⁴⁴. Soolise võrdõiguslikkuse seadusega ette nähtud õiguste kaitse tõhusust vähendab ka õigusnõustajate, juristide, kohtunike jt vähene teadlikkus seadusest ja selle rakendamise võimalustest ning asjakohaste õiguste kaitset toetavate institutsioonide (nt võrdõigusvolinik) ressursside piiratus.

Soolise võrdõiguslikkuse seadus näeb riigile ja kohalikele omavalitsustele ette soolise võrdõiguslikkuse edendamise kohustuse. Selleks, et soolise võrdõiguslikkuse eesmärkide saavutamisel toimuks arenguhüpe, on tarvis, et riigi ja kohalike omavalitsuste asutused väärtustaksid soolist võrdõiguslikkust, peaksid soolise ebavõrdsuse probleemi lahendamist prioriteediks ning oskaksid soolise võrdõiguslikkuse põhimõtet mõjusalt ja sisukalt lõimida kõikidesse poliitikavaldkondadesse.

Riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste suutlikkus soolise ebavõrdsuse vähendamisega süsteemselt ja tulemuslikult tegeleda on ebaühtlane. **Poliitikakujundajate teadmised ja arusaam** soolisest ebavõrdsusest, selle põhjustest ja tagajärgedest, soolise võrdõiguslikkuse edendamise vajalikkusest ja kasust ning oma rollist ja kohustustest on piiratud ning oskused kesised. Praegu pole jätkusuutlikku **koolitus- ja nõustamissüsteemi** nende teadmiste ja oskuste parandamiseks. Puudub **ühtne soolõime rakendussüsteem** ja **tõhus kontrollimehhanism** nõuete täitmise üle. Soolise ebavõrdsuse struktuursete probleemide süsteemset teadmispõhist lahendamist takistab **statistika ja uuringuandmete vähesus** naiste ja meeste olukorra ning vajaduste kohta, samuti meetmete ja tegevuste soolise mõju kohta kõigis poliitikavaldkondades. Senisest enam vajavad andmete kogumise, analüüsimise ja soolise võrdsuse edendamise meetmete puhul tähelepanu interseksionaalsus ning lisaks soole ka muudest tunnustest (nt rahvus, keeleoskus, vanus, erivajadused, seksuaalne sättumus jms) sõltuvad erinevused.

Soolise võrdõiguslikkuse edendamisel on oluline roll kodanikeühendustel, kes teevad huvikaitse kaudu jõupingutusi nii poliitikakujundamises osalemisel kui ka soolise võrdõiguslikkuse edendamise tegevuste elluviimisel. Soolise võrdõiguslikkuse edendamise huvikaitsega tegelevad organisatsioonid vajavad jätkusuutlikku toetust ja võimestamist, sh strateegilise partnerluse kaudu.

Vähemusgruppide võrdne kohtlemine ja ligipääsetavus

Eestis lähtub võrdse kohtlemise poliitika kujundamine eelkõige võrdse kohtlemise seadusest, mis keelab isikute diskrimineerimise rahvuse, rassi, nahavärvuse, usutunnistuse/veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse tunnuse alusel. Võrdse kohtlemise poliitika kujundamisega tegelevad ministriidumid: Kultuuriministriidum tegeleb kultuurilise mitmekesisuse ja rahvusvähemuste teemadega, Siseministriidum tegeleb kodakondsuse, rände ja usu teemadega, Sotsiaalministriidum tegeleb üleüldise võrdse kohtlemise poliitika kujundamisega, keskendudes eraldi vanusele, puudega inimestele, seksuaalvähemustele ja mitmekesisuse teemadele. Senisest enam tähelepanu tuleks edaspidi pöörata ka rassilistele vähemustele.

Eesti ühiskond on vähemuste suhtes aina avatum ja sallivam, kuid jääb võrdluses teiste Euroopa Liidu riikidega siiski nende hulka, kus sallivus on pigem vähene⁴⁵. Eeskätt on suhtumine

⁴⁴ Tööandjad ei ole sageli teadlikud neile seadusest tulenevatest kohustustest või ei pea nende täitmist oluliseks. Vt Turk, P.; Anniste, K.; Masso, M.; Karu, M.; Kriger, T. 2015. „Uuring soolise võrdõiguslikkuse seaduse rakendamisest ja indikaatorite väljatöötamine seaduse mõjude hindamiseks.“ Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, veebis leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministriidum_kontaktid/Uuringu_ ja _analusiid/Sotsiaalvaldkond/uuringuaruanne.pdf

⁴⁵ Eurobaromeeter 2019

negatiivne teistsuguse etnilise päritolu, nahavärvi ja/või võõra religioosse või kultuuritaustaga inimeste suhtes, samuti seksuaalvähemuste suhtes⁴⁶. **Vähene sallivus mõjutab vähemusrühmadesse kuuluvate inimeste turvatunnet ja ühtekuuluvust ülejäänud ühiskonnaga.** Samuti võib see mõjutada nende ühiskondlikku aktiivsust, ligipääsu tööturule, haridusele ja kaupadele-teenustele. Seetõttu võib vähemusgruppidesse kuuluvate inimeste potentsiaal jääda realiseerimata ning nende eneseteostus ja panus ühiskonda poolikuks. Vajalik on järjepidevalt tegeleda ühiskonna teadlikkuse suurendamisega võrdse kohtlemise olulisusest ja panustada võrdsete võimaluste edendamisse valdkondadeülelset.

Sallivuse kõrval on võrdse kohtlemise valdkonna üks teravamaid probleeme **õiguskaitse puudulikkus**. Kehtiv võrdse kohtlemise seadus ei taga kõigile seadusega kaetud vähemusgruppidele ühesugust kaitset, pakkudes rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi või nahavärvuse alusel oluliselt laiemat kaitset kui näiteks usu ja veendumuse, puude, vanuse või seksuaalse sättumuse puhul. See piirab mitme vähemusgruppide esindaja võimalust pöörduda diskrimineerimiskahtluse puhul soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku poole, et saada tasuta õigusabi ning hinnangut juhtunule. Samuti annab selline õiguskaitseline hierarhia ühiskonnale vale signaali vähemusgruppide võrdse väärtustamise kohta.

Ka mujal õigusaktides leidub sätteid ja põhimõtteid, mis on kaasajastamata ega suuda seetõttu vastata vähemusgruppidesse kuuluvate inimeste vajadustele. Näiteks vajavad ülevaatamist soo tunnustamise õigusliku protsessi põhimõtted, mis on ajale jalgu jäänud ega austa piisavalt transseksuaalsete inimeste vajadusi ja enesemääramisõigusi.

Muu hulgas tuleb jälgida seda, et paraneks puudega inimeste õiguste tagamine, viies koostöös teiste ministriumitega Eesti õigusaktid paremasse kooskõlla ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni sätetega. Tuleb välja töötada toetatud otsustamise mehhanism (ÜRO PIK artikkel 12), tehes seda koostöös Justiitsministeeriumiga.

Tõhusa õiguskaitse teiseks sambaks on **valdkondlike õigusaktidega hästi kursis olevad õiguseksperdid**. Teadlikud ja kompetentsed õiguseksperdid suudavad ka vähemusi puudutavates õigusaktides hästi orienteeruda ning aitavad sellega kaasa vajaliku valdkondliku õiguspraktika tekkimisele ja laienemisele. Siin on vajadus välja töötada ja pakkuda asjakohaseid koolitusi ja infomaterjale.

Puudu on ka **poliitikakujundamiseks vajalikest usaldusväärsetest ja ülevaatlikest andmetest** ja analüüsides. Vähemusi puudutavad andmed on ebaühtlaselt kättesaadavad ning info hulk vähemuste kohta ja eri eluvaldkondade olukorra hindamiseks on väga varieeruv. Näiteks on LGBT+ kogukonna kohta tehtud uuringuid ebaregulaarselt ning erineva fookusega (erandiks on Eesti Inimõiguste Keskuse regulaarsed elanikkonna uuringud LGBT+ õiguste teemal), samuti puuduvad teiste vähemusgruppide kohta (nt rassilised vähemused) andmed, mis võimaldaksid olukorda hinnata ning selle muutumist aastate kaupa jälgida.

Andmete puudulikkus muudab eri ühiskonnagruppide ja valdkondade olukorra ning sekkumisvajaduse hindamise võrdse kohtlemise aspektist keeruliseks. Süstemaatilise vähemusi puudutava andmete kogumise puudumine takistab ka võimalust hinnata regulaarselt ühiskondlikke muutusi seoses vähemustega ja konkreetsete tegevuste või meetmete mõju vähemusgruppidesse kuuluvatele inimestele. Osaliselt asendab uuringuid hea koostöö valdkondlike huvikaitseorganisatsioonidega, tagades hea infovahetuse, kuid see ei ole jätkusuutlik viis teadmispõhise poliitika kujundamiseks.

Andmete olemasolu ja kättesaadavus on seotud ka **poliitikakujundajate teadlikkusega** või selle puudumisega võrdsete võimaluste edendamise kohustusest. Nii ei ole ühelt poolt

---

⁴⁶ Samas

poliitikakujundajate poolt selget tellimust vähemusrühmi puudutavate andmete kohta ning teisalt ei ole puuduvate andmete tõttu võimalik valdkonnast vähemuste üle head ülevaadet saada. Ka oskused olemasolevate andmete alusel olukorda vähemusrühmiti analüüsida on vähesed ning suutlikkus oma valdkonnas vähemusrühmadesse kuuluvate inimeste probleeme ja vajadusi märgata puudulik.

Teadlikkus vähemusrühmade olukorrast asutuses või organisatsioonis on vajalik ka **tööandjatele**. Inimesed veedavad tööl suure osa oma ajast ning on oluline, et kõik töötajad tunneksid end turvaliselt, oodatud ja väärtuslikena. Uuringud viitavad, et mitmekesised ehk erineva tausta ja tunnustega inimestest koosnevad töökollektiivid on tulemuslikumad ja efektiivsemad, kuna koondavad laiemat paletit talente. Seepärast on oluline, et jätkataks tööandjate teadlikkuse suurendamist, nõustamist ja motiveerimist oma organisatsioonis mitmekesisust väärtustada ja edendada.

Väga oluline on ka nende **haridustöötajate** teadlikkus, kellel on suur mõju noorematele põlvkondadele. Vähemusgruppidesse kuuluvate noorte kogemused hariduses mõjutavad nende arusaama ühiskonnast ning kujundavad nende tõekspidamisi maailma ja iseenda, sh enda aktsepteerimise ja väärtustamise kohta. Seetõttu on tähtis, et haridusvaldkond ei vähendaks vähemusgruppidesse kuuluvate noorte turvatunnet, vaid panustaks ka erineva taustaga noorte potentsiaali väljaarendamisse ja positiivse minapildi kujundamisse. Selleks on oluline tegeleda haridustöötajate teavitustööga.

Võrdse kohtlemise valdkonnaga tegelevad **huvikaitseorganisatsioonid** on tugeva huvikaitse alus. Huvikaitseorganisatsioonide rahastus on pikalt olnud lühiajaliste projektide tõttu katkendlik, koondades organisatsiooni põhitähelepanu huvikaitsele ja poliitikakujundamises osalemiselt pidevale rahastusallikate jahile. See võib pärssida organisatsiooni arengut ning mõjutada lõpuks ka valdkondliku huvikaitse sisukust ja mahtu. Kindlasti ei tohiks nõrgestada ja lõhkuda toimivaid lahendusi kodanikuühiskonna huvikaitseorganisatsioonide rahastamisel, vaid tuleb luua soodus keskkond, et huvikaitseorganisatsioonid saaksid pakkuda riigile kvaliteetset partnerlust.

Seetõttu on oluline jätkata strateegilise partnerluse kaudu huvikaitseorganisatsioonide toetamist, et organisatsioonid oleksid tugevad, iseseisvad, ambitsioonikate eesmärkidega ja tõhusad. Strateegilise partnerluse kaudu toetatakse valdkondliku poliitika elluviimist.

On oluline, et ligipääs füüsilisele keskkonnale, infole ja teenustele oleks kõigile ühiskonnaliikmetele tagatud. Lapsed, vanemaealised, erivajadusega inimesed ja teised, kes keskmisest inimesest füüsilise või vaimse suutlikkuse poolest erinevad, ei ole avaliku ruumi ja teenuste disainimisel sihtrühmana arvesse võetud. Seetõttu on takistatud pea poole elanikkonna iseseisev ja väärikas toimetulek, mis vanemaealiste ja erivajadusega inimeste puhul võib kulmineeruda vajadusega lisateenuste järele. Siin on vajalik ellu viia ligipääsetavuse rakkerühma soovitusi ning täiendada ja täpsustada arengukavas Eesti 2035 fikseeritud ligipääsetavuse mõõdikut. Ligipääsetavuse mõõdik võimaldab tuvastada liikumist ligipääsetavuse suurendamise poole ning avastada varakult vajakajäämisi.

Tegevussuunad

Soolise võrdsuslikkuse poliitika eesmärk on vähendada soolist ebavõrdsust ja edendada soolist võrdsuslikkust ning toetada seeläbi inimeste heaolu, majanduse ja konkurentsivõime kasvu. Soolise võrdsuslikkuse poliitika lähtub asjaolust, et **soolisel ebavõrdsusel on eelkõige struktuursed põhjused**. Soolise võrdsuslikkuse poliitika elluviimine eeldab naiste ja meeste

võrdse kohtlemise normide täitmist ehk otsese ja kaudse soolise diskrimineerimise vältimist ja kahe teineteist täiendava strateegilise lähenemisviisi kasutamist – spetsiifiliste, otseselt soolise ebavõrdsuse probleemide lahendamisele suunatud erimeetmete rakendamist ning soolõimet, st soolise aspekti arvestamist iga valdkonna poliitikas.

Ühiskondlike hoiakute muutmine soolist võrdõiguslikkust väärtustavaks ja toetavaks. Selleks tuleb:

- vähendada soostereotüüpide levikut ja nende negatiivset mõju;
- suurendada soolise võrdõiguslikkuse edendamise võtmesihtrühmade (töötajad, tööandjad, haridustöötajad, poliitikakujundajad ja -rakendajad, otsustajad, õigusspetsialistid, meediatöötajad jt) teadlikkust soolise ebavõrdsuse ilmingutest, nende põhjustest ja nendega kaasnevatest probleemidest ja soostereotüüpidest ning nende mõjust inimeste elule ja otsustele, samuti soolise võrdõiguslikkuse edendamise vajadusest ja võimalustest;
- toetada soolise võrdõiguslikkuse põhimõtte lõimimist kõigi tasandite õppekavadesse ja -materjalidesse;
- suurendada sihtrühmade ja sidusgruppide teadlikkust soolise vägivalda märkamiseks ja ennetamiseks, sh soopõhise vaenukõne tõkestamiseks.

Naiste ja meeste majandusliku võrdsuse suurendamine. Selleks tuleb:

- jätkata palgalõhe põhjuste väljaselgitamist ning kujundada meetmed palkade läbipaistvuse parandamiseks, samuti toetada teadmiste ja kasutajasõbralike tööriistadega tööandjaid palgalõhe väljaselgitamisel ja selle vähendamisel oma organisatsioonis;
- tõhustada meetmeid naiste ja meeste töö-, pere- ja eraelu ühitamise võimaluste parandamiseks ning laste ja täisealiste abivajajatega seonduva hoolduskoormuse vähendamiseks ja selle sooliselt võrdsema jagamise toetamiseks;
- haridusvalikute ja tööturu soolise segregatsiooni vähendamiseks rakendada meetmeid sooliste stereotüüpide ja soolise segregatsiooni vähendamiseks ning viia ellu tegevusi loodusteaduste, tehnoloogia (sh IKT), inseneeria ja matemaatika (nn STEM erialad) ning hariduse, tervishoiu ja hoolekande (nn EHW erialad) valdkonnas soolise tasakaalu parandamiseks kõigil tasanditel.

Naiste ja meeste tasakaaluustatud osalemine kõigil otsustus- ja juhtimistasanditel. Selleks tuleb:

- luua eeltingimused riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandi valitavates kogudes ja nimetatavatel positsioonidel otsuste tegemisel jätkusuutliku soolise tasakaalu saavutamiseks, toetada erakondi soolise tasakaalu edendamisel ning rakendada meetmeid toetavate ühiskondlike hoiakute kujundamiseks ja soospetsiifilise vaenukõne ennetamiseks ja vähendamiseks;
- avaliku ja äri sektori otsustus- ja juhtimistasanditel soolise tasakaalu saavutamiseks luua toetavaid lahendusi, sh valikuprotsesside läbipaistvuse ja objektiivsuse suurendamiseks, naiste karjäärivõimaluste parandamiseks, ettevõtlikkuse suurendamiseks ning soostereotüüpide leviku ja mõju vähendamiseks.

Soolise võrdõiguslikkuse alase õiguskaitse tõhustamine. Selleks tuleb:

- suurendada töötajate teadlikkust oma õigustest ja nende kaitse võimalustest ning leida jätkusuutlikud lahendused tööandjate seas soolise võrdõiguslikkuse tagamiseks vajalike teadmiste ja oskuste suurendamiseks;
- parandada riiklike institutsioonide, sh võrdõigusvoliniku võimekust pakkuda inimestele soolise võrdõiguslikkuse põhimõtete rikkumise korral kiiret ja tõhusat abi ning toetada õigusspetsialistide, sh juristide ja kohtunike teadlikkuse ja pädevuse suurendamist, et aidata kaasa asjakohase õigusabi pakkumisele ning professionaalsetele ja eksperditeadmistel põhinevatele otsustele diskrimineerimisvaidlustes;

- analüüsida soolise võrdõiguslikkuse seaduses sätestatud nõuete täitmise ja selle parandamise võimalusi ning teha ettepanekuid seaduse parema rakendamise ja järelevalve võimaluste tõhustamiseks.

Institutsionaalse suutlikkuse suurendamine soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks ja soolõimeks kõigis tegevus- ja poliitikavaldkondades. Selleks tuleb:

- luua koordineerimis- ja toetusmehhanismid, et meeste ja naiste erinevat olukorda, elukogemust, vajadusi, huve ja võimalusi arvestataks ning soolist võrdõiguslikkust edendataks riigi ja KOVi asutuste tasandil mõjusalt (sh teavitus-, nõustamis- ja koolitustegevused) otsustajate, poliitikakujundajate ja -rakendajate toetamiseks ning teadmiste ja oskuste parandamiseks, samuti tõhustada seiret soolise mõju hindamise kvaliteedi üle;
- sootundliku ja teadmispõhise poliitika kujundamiseks ja elluviimiseks kõigis valdkondades tagada regulaarne soopõhise ja interseksionaalse statistika kogumine, temaatiliste analüüside ja regulaarsete uuringute tegemine.

Koostöö suurendamine soolist võrdõiguslikkust toetavate võrgustike, kodanikeühenduste ja huvikaitseorganisatsioonidega. Selleks tuleb:

- piiratud ressursside olukorras koostöövõimaluste loomiseks ja tegevuste mõju võimendamiseks toetada soolise võrdõiguslikkuse edendamisega tegelevate kodanikuühiskonna organisatsioonide ja võrgustike tegevust, mis panustavad soolist võrdõiguslikkust puudutava teabe kogumisse, oluliste sihtrühmade teadlikkuse suurendamisse ja soolise võrdsuse edendamisse ühiskonnas;
- Vabariigi Valitsusele soolise võrdõiguslikkuse küsimustes laiapõhjalise nõu ja koostöö tagamiseks toetada soolise võrdõiguslikkuse nõukogu tegevust.

Võrdsete võimaluste meetme tegevussuunad

Võrdsete võimaluste amplituud on vähemusgruppide hulga tõttu lai ning võrdse kohtlemise tagamiseks ja võrdsete võimaluste edendamiseks on vaja samal ajal keskenduda tegevustele eri sihtrühmades. Muudatuste saavutamiseks on vajalikud alljärgnevad tegevussuunad.

Regulaarsete ja kvaliteetsete andmete tagamine vähemusrühmade olukorra ja vajaduste kohta. Selleks tuleb:

- tegeleda valdkondlike andmekogumis- ja analüüsitegevustega;
- toetada huvikaitseorganisatsioonide võimekust vajalikke uuringuid ja analüüse tellida või ise teha;
- nügida teiste valdkondade poliitikakujundajaid nende oma valdkonnas vähemusrühmi puudutavaid andmeid koguma ja kasutama.

Tõhusa valdkondliku õiguskaitses korraldamine. Selleks tuleb:

- muuta võrdse kohtlemise seaduse kohaldamisala eesmärgiga tagada diskrimineerimise kaitse rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel ühesuguselt;
- aidata kaasa muude õigusaktide ajakohastamisele ja korrastamisele, mis on vähemusrühmade võrdse kohtlemise tagamise ja võrdsete võimaluste edendamise jaoks olulised;
- suurendada õigusekspertide, juristide ja teiste oluliste õigusabiga seotud huvirühmade teadlikkust valdkondlikust õigusest ja kohtupraktikast.

Teadlike ja oskustega poliitikakujundajate, tööandjate, haridustöötajate ja teiste ühiskonnaliikmete toetamine. Selleks tuleb:

- parandada poliitikakujundajate teadmisi ja oskusi, et oma valdkonnas arendustegevusi plaanides arvestada vähemusrühmade olukorra ja vajadustega;
- jätkata töandjate teadlikkuse suurendamist võrdsete võimaluste edendamisel ning nende toetamist mitmekesisuse väärtustamisel ettevõtetes ja organisatsioonides, muu hulgas märgise „Austame erinevusi“ meetmete rakendamise ja mitmekesisuse kokkuleppe kaudu;
- tegeleda hariduse ja koolituse valdkonna ekspertide teadlikkuse suurendamisega ning võrdsete võimaluste edendamiseks vajalike teadmiste ja oskuste loomisega;
- tegeleda regulaarselt laiemal ühiskonna teadlikkuse suurendamisega sobilike tegevuste kaudu.

Tugevate ja hästi toimivate huvikaitseorganisatsioonide tagamine. Selleks tuleb:

- toetada huvikaitseorganisatsioonide ja nende võrgustike tegevust ja arengut, pakkudes võimalust arendada valdkonnas pikka vaadet ning aidata ellu viia valdkondlikku poliitikat;
- jätkata tihedat koostööd kodanikeühendustega, kaasates neid valdkondlikku poliitikakujundamisse.

Ligipääsetavuse parandamine kõigi inimeste iseseisva elu ja täieliku osalemise tagamiseks. Selleks tuleb:

- reguleerida õigusaktides ligipääsetavusnõudeid täpsemalt ning teha paremini järelevalvet nõuete täitmise üle;
- suurendada ühiskonna teadlikkust ja spetsialistide pädevust universaalse disaini põhimõtete kasutamise võimalustest ja eelistest nõustamise ja toetamise kaudu;
- täiendada ligipääsetavuse mõõdikut, mis võimaldaks hinnata ligipääsetavuse olukorra paranemist;
- rakendada ellu teisi ligipääsetavuse rakkerühma (2020–2021) poliitikasoovitusi.⁴⁷

Arengukava maksumuse prognoos

Heaolu arengukava 2023–2030 viiakse ellu iga-aastaselt uuendatavate 4 aastaste programmide kaudu. Arengukava elluviimise eest vastutab Sotsiaalministeerium, teised kaasatud ministeeriumid ja organisatsioonid on oma vastutusallas olevad tegevused kooskõlastanud ja vastutavad nende elluviimise eest.

Esialgne 2022-2025. aasta riigieelarve strateegia prognoosidele tuginev prognoos arengukava eeldatava maksumuse kohta aastatel 2023–2030 on 40,1 miljardit eurot ja orienteeriv kuluprognoos perioodiks 2023–2026 on 19,8 miljardit eurot, mis ei too endaga kaasa kulude hüppelist kasvu. Täpsem maksumuse prognoosi koostatakse iga aasta koos programmidega riigieelarve planeerimise käigus ja maksumuse prognoosi värskendatakse 2022. aasta sügisel. Arengukava tegevusi viiakse ellu riigieelarve vahenditest, sh Euroopa struktuurifondide (ESF+, ERF, RRF, REACT EU) meetmetest ja teistest välisvahenditest.

2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	KOKKU
4 740 601	4 938 240	5 076 766	5 076 766	5 076 766	5 076 766	5 076 766	5 076 766	40 139 437

⁴⁷ Lõppraport koos soovitustega leitav: [Ligipääsetavuse rakkerühm | Riigikantselei](#)

Juhtimiskorraldus

Heaolu arengukava 2023-2023 kinnitab Vabariigi Valitsus. Riigieelarve seaduse kohaselt esitab valitsus arengukava enne kinnitamist Riigikogule arutamiseks. Arengukava rakendamist ja elluviimist koordineerib Sotsiaalministeerium ja selleks koostatakse programmid, mis katavad vähemalt ühte riigieelarve strateegia perioodi. Programmid kinnitatakse igal aastal valdkonna eest vastutavate ministrite käskkirjaga pärast riigieelarve vastuvõtmist Riigikogus.

Riigieelarve seaduse kohaselt on programm arengudokument, milles määratakse tulemusvaldkonna alaeesmärgi saavutamisele suunatud meetmed, mõõdikud, tegevused ja rahastamiskava.

Heaolu arengukava 2023-2030 elluviimiseks moodustatakse ministri käskkirjaga juhtkomisjon, mille põhiülesanded on:

- anda soovitusi heaolu arengukava eesmärkide saavutamiseks ja jälgida nende täitmist;
- anda soovitusi programmide tulemuslikkuse parandamiseks ja jälgida nende täitmist;
- teha eri valdkondade, tasandite ja organisatsioonide ühistegevuste algatamise ettepanekuid;
- täita valdkondliku komisjoni rolli struktuuritoetuse seaduse tähenduses.

Arengukava elluviimise kaasatakse laiapõhjaline ja eri valdkondade partnereid kaasav ekspertkogu. Ekspertkogu ülesanne on anda juhtkomisjonile sisendit heaolu arengukava koostamiseks ja elluviimiseks ning anda tagasisidet heaolu arengukava täitmise kohta.

Arengukava eesmärkide saavutamiseks on oluline tihe koostöö kohalike omavalitsuste koostöökogudega. Samuti on oluline, et eri tasandite strateegilistes dokumentides seatud eesmärgid ja kavandatud tegevused oleksid kooskõlas.

Heaolu arengukava fookuses on ka rahvastiku küsimus, mille koordineerimiseks on valitsuse juurde moodustatud rahvastikupoliitika komisjon. Komisjoni eesmärk on koos valdkonna ekspertide ja erinevate ministeeriumide esindajatega rahvastikupoliitika valdkonna pikaajalisi ja mõjusaid lahendusi, sealhulgas ka rahvastikupoliitika eesmärkide saavutamiseks vajaliku õigusloome loomine, rahvastikuprotsesside jälgimine, uuringute tellimine, soovitud arengu saavutamiseks meetmete väljatöötamine ja nende mõju hindamine, rahvastikuprotsesside jälgimiseks asja- ja ajakohase andmevajaduse väljaselgitamine ning rahvastikustatistika vajaduse edastamine andmete kogujatele ja töötlejatele.